

Iso-Britannian suhtautuminen Ruotsiin
1919–1929

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Historian pro gradu -tutkielma
16.11.2020
Tuomas Taneli Sihvonen

Sisällys

Johdanto.....	2
1. Brittien suhtautuminen Ruotsiin.....	9
1.1 Vahvat, mutta mielikuvituksettomat ruotsalaiset – Brittidiplomaattien käsitykset ruotsalaisista.....	9
1.2 Kansainliitto-keskustelu vahvistaa vanhoja käsityksiä.....	16
1.3 Kommunismia vastaan riisutuun aseisiin – Brittidiplomaattien suhtautuminen Ruotsin sosiaalidemokraatteihin	27
2. Ruotsin ulkosuhteet.....	36
2.1 Skandinavian blokki – Uhka vai mahdollisuus brittien intresseille?.....	37
2.2 Demilitarisointi on tärkeintä – Brittien suhtautuminen Ahvenanmaan-kiistaan... ..	42
2.3 Brittien suhtautuminen Ruotsin Suomi-suhteeseen	47
2.4 Möröstä yhteistyökumppaniksi – Brittien suhtautuminen Ruotsin Venäjä-suhteeseen	58
Loppulause	66
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	69

Johdanto

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee brittidiplomaattien suhtautumista Ruotsiin ja sen toimiin ensimmäisen maailmansodan jälkeisellä kaudella. Tarkoituksena on tarkastella, mihin Iso-Britannia keskitti huomiota omassa politiikassaan Ruotsia kohtaan, ja miten tämä politiikka heijasteli Iso-Britannian laajempia intressejä Pohjois-Euroopassa. On kiinnostavaa myös tarkastella, millaisena brittidiplomaatit näkivät ruotsalaiset ja heidän asiansa sekä mitä teemoja he korostivat raporteissaan. Työni kuuluu poliittisen historian tutkimuskenttään, selkeämmin diplomatiahistoriaan.

Poliittisen historian tutkimukseen on perinteisesti kuulunut olennaisena osana kahden valtion väliset suhteet. Ennen ylikansallisia järjestöjä ja muuhunkin kuin sotilaalliseen yhteistyöhön keskittyviä liittoumia diplomatiatyö näytteli keskeistä roolia valtioiden ulkopoliitiikan muodostamisessa. Diplomatian historian keskeisimpinä aiheina on tutkia valtionpäämiesten, valtiokabinetin ja ulkoministeriöiden sekä suurlähetystöjen työn vaikutusta valtioiden välisiin suhteisiin ja ulkopoliitiikan muodostamiseen. Diplomatiatyö oli keskeisessä osassa varsinkin ennen ensimmäistä maailmansotaa sekä maailmansotien välisellä aikakaudella.¹ Diplomaattiasiakirjat kertovat olennaisesti, miten tuona aikana ymmärrystä ulkopoliittista suhteista muodostettiin ja miten diplomatiatyöllä saatiin edistettyä kansallisvaltioiden etuja ja intressejä.

Maiden välisten suhteiden historiaa on nykypäivän kontekstissa tärkeää tutkia, kun luottamus ylikansallisiin järjestöihin horjuu ja varsinkin suurvaltojen keskuudessa pyritään tekemään kahdenvälisiä sopimuksia, jotka vaikuttavat suureen osaan myös sopimuksen ulkopuolisia ihmisiä. Iso-Britannian irtautuminen Euroopan unionista korostaa entisestään yksittäisten maiden ulkopoliitiikan teon ymmärtämistä. On kiinnostavaa tarkastella, miten erilaiset kriisit ja niitä seuraavat rauhankesätyöt vaikuttavat maiden päätöksentekoon ja kansainvälisten suhteiden rakentamiseen.

¹ Nevakivi et al. 1993, 49.

Tutkimustehtävä

Pro gradu-työni tutkii Iso-Britannian ja Ruotsin välisiä suhteita Iso-Britannian näkökulmasta vuodesta 1919 vuoteen 1929 ulottuvana ajanjaksona. Aikarajauksen aloitus vuodesta 1919 selittyy lähdeaineiston saatavuudella, sillä brittidiplomaattien laatima Ruotsia koskeva aineisto alkaa vuodelta 1919. Tutkimuksen aikaikkunan rajaaminen 1920-luvun loppuun selittyy sillä, että 1930-luvulta taas on jo valmiiksi laadittu tutkimusta Ruotsin ulkopoliittisesta historiasta. Ajanjakso on varsin kiinnostava siksi, että vuonna 1919 ensimmäinen maailmansota oli juuri päättynyt ja molemmat maat joutuivat laatimaan uudelleen politiikkaansa ja järjestelemään suhtautumistaan uuteen rauhanajan Eurooppaan. Tarkastelujakson päättäminen vuoteen 1929 voidaan perustella sillä, että tuolloin Yhdysvalloista alkoi taloudellinen taantuma, joka muodostui myös Eurooppaa kurittaneeksi Suureksi lamaksi. Lähdeaineisto perustuu tältä ajanjaksolta oleviin diplomaattiasiakirjoihin, joiden kautta tutkimus pyrkii vastamaan kysymyksiin millaisina Iso-Britannia näki Ruotsin ja ruotsalaiset, sekä miten Ruotsin toimet ja intressit nähtiin suhteessa brittien omiin intresseihin niin Itämeren alueella kuin laajemmin Euroopassa. Pyrin myös tarkastelemaan, miten ja miksi brittidiplomaatit kirjoittivat juuri niistä tapahtumista ja asioista, joista raportoivat.

Tutkimuksen rakenne on temaattinen. Ensimmäinen teema on yleisesti Ruotsin ja Iso-Britannian suhteet ja niiden kehityskulut vuosina 1919—1929. Pyrin myös tarkastelemaan mitkä asiat ja ilmiöt vaikuttivat näihin suhteisiin ja miten britit suhtautuivat niihin. Toinen lähdeaineistosta kummunut teema on Ruotsin ulkopoliittikka, varsinkin maan harjoittama idänpoliittikka. Ensimmäisen maailmansodan lopputulos oli muodostanut uuden tilanteen Itämeren ympäristöön, joka vaikutti Ruotsin geopolitiittiseen asemaan. Tarkoituksena on tarkastella, miten brittidiplomaatit kuvaavat Ruotsin ulkopoliittikkaa ja millaisiin asioihin he kiinnittävät huomiota.

Tutkimustilanne

Tutkimuksen sijoittuu poliittisen historian alueelle, tarkemmin diplomatiahistoriaan. Diplomatia-työn tarkastelu on kuitenkin vain osa kansainvälisten suhteiden tutkimusta. Poliitikanteon taustalla vaikuttavat myös monet muut tekijät, jotka

omalta osaltaan vaikuttavat historiallisiin tapahtumiin ja valtioiden kahdenvälisiin suhteisiin. Niin kutsutut *syvät voimat*, kuten maantieteelliset tekijät (rajat, maaperän resurssit, infrastruktuuri), väestölliset tekijät (sotilaallinen, taloudellinen, kansanpoliittinen merkitys), taloudelliset tekijät (järjestelmät, tulliliitot, kauppasopimukset) sekä poliittiset aatteet ja liikkeet, vaikuttavan valtioiden ulkopoliitiikkaan.² *Syvät voimat* vaikuttavat valtioiden intresseihin sekä välillisesti myös politiikantekoon ja kansainvälisiin suhteisiin.

Ruotsin 1920-luvulla harjoittamaa ulkopoliitiikkaa on tutkittu varsin vähän. Aiempi poliittisen historian tutkimus keskittyy maailmansotien välisellä kaudella ennemmin 1930-lukuun ja varsinkin sen loppuun, toisen maailmansodan alkuun. Myös Ruotsin ja Iso-Britannian suhteita ensimmäisen maailmansodan jälkeen 1920-luvulla on tutkittu niukasti. Iso-Britannian ulkopoliitiikan suurempia linjoja ja maan suhteita muihin suurvaltoihin on tutkittu enemmän ja suhteet pienempiin valtioihin ovat jääneet tutkimuskentällä paitsioon. Ruotsin asemaa osana Iso-Britannian Skandinavian- ja laajemmin Pohjois-Euroopan-politiikkaa on tutkittu jonkin verran, esimerkiksi PATRICK SALMONIN teos *Scandinavia and the Great Powers 1890–1940* käsittelee eurooppalaisten suurvaltojen Iso-Britannian, Saksan ja Venäjän intressejä Skandinavian aluetta ja sen valtioita kohtaan. Teos tulee olemaan suureksi avuksi työssäni, kun pyrin löytämään *syviä voimia* lähdeaineiston dokumenteista.

ESA SUNDBÄCKIN väitöskirja *Finland in British Baltic Policy* käsittelee Suomen asemaa Britannian Baltian-politiikassa 1920-luvun taitteesta vuoteen 1925. Vaikka teos käsittelee Suomen asemaa brittien ulkopoliitiikassa, antaa se ymmärrystä siihen miten Iso-Britannia käytti hyväkseen tiettyä maata omien intressiensä tavoittelemiseen Itämeren alueella. Samoin OLAVI HOVIN väitöskirja *The Baltic area in British Baltic policy 1918–1921* avaa Iso-Britannian tavoitteita ja intressejä, joita sen Itämeren-politiikkaan liittyi. Myös ERIK GOLDSTEININ ja B. J. C. MCKERCHERIN toimittama artikkelikoelma *Power and Stability: British Foreign Policy, 1865-1965* tuo esille erilaisia näkökulmia liittyen Iso-Britannian reaalipoliitiikkaan ja sen takana vaikuttaneisiin aatteisiin.

Ruotsin idänpoliitiikasta on jonkin verran tutkimusta maailmansotien väliseltä kaudelta.

² Nevakivi et al. 1993, 54.

Nämä tutkimukset keskittyvät pitkälti turvallisuuspolitiikkaan. TAPANI SUOMISEN toimittama artikkelikokoelma *Itsekkyttä vai valtiomiestaitoa: Ruotsin idänpolitiikkaja Suomi vuodesta 1812 vuoteen 2002* keskittyy nimensä mukaisesti Ruotsin harjoittamaan ulkopolitiikkaan eritoten Venäjää kohtaan. Suomen asemaa Ruotsin 1920-luvun turvallisuuspolitiikassa käsittelee taas MARTTI TURTOLAN väitöskirja *Tornionjoelta rajajoelle: Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle 1923–1940*. Tutkimukset tuovat esille ruotsalaisten suhtautumista Venäjään ja Suomeen 1900-luvun alussa.

Lähteet ja menetelmät

Lähdeaineisto koostuu Skandinavian ja Baltian maissa toimineiden diplomaattien sekä Foreign Officen kirjoittamiin raportteihin, muistioihin ja ohjeistuksiin. Diplomaattiasiakirjat ovat koottuina julkaisukokoelma *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print* sarjan "Series F, Europe, 1919–1939" osissa 59, 60 ja 61. Käyttämäni aineisto koostuu pääosin raporteista ja muistioista, joita on lähetetty Tukholman ja Foreign Officen välillä. Aineisto antaa monipuolisen kuvan Ruotsin poliittisesta tilanteesta, julkisesta mielipiteestä Ruotsissa sekä diplomaattien arjesta. Aineisto vaihtelee ajankohtaisten tapahtumien suoraviivaisista raportoinneista diplomaattien vapaamielisempään pohdiskeluun asioiden tilasta ja mahdollisista kehityskuluista.

Suurimman osan käsitellyistä asiakirjoista on kirjoittanut Britannian Ruotsin-suurlähettiläänä toiminut Colville Barclay ja hänen kaudellaan (1919–1924) lähetystöneuvoksena toiminut Patrick Ramsay. Muut ahkerimmat kirjoittajat olivat Barclayn seuraajat Arthur Grant Duff sekä Tudor Vaughan. Osa dokumenteista on kirjoitettu Tukholman-lähetystön ja ministeriöiden henkilökuntien toimesta. Myös muissa maissa asemapaikkaansa pitäneiden diplomaattien raportit olivat tarkastelun alaisena, mikäli ne suoraan liittyivät Ruotsin asioihin. Lähteiden rajausta tuli tehdä karkeasti Iso-Britannian Tukholman-lähetystössä laadittuihin diplomaattiviesteihin ja

dokumenteihin, jotka suoraan liittyivät Ruotsiin, muuten lähdeaineisto olisi paisunut liian suureksi pro gradu -työtä varten.

Lähdeaineiston pohjautuessa Iso-Britannian ulkoministeriön ja diplomaattien väliseen kirjeenvaihtoon, on tutkimuksen kannalta tärkeää myös pohtia lähdeaineiston luonnetta. Diplomaattien laatimien muistioiden ja raporttien käsittelemät aiheet ja ulkoministeriön mahdolliset ohjeet kohdemaiden tarkkailemiseksi luovat osaltaan kokonaiskuvaa politiikanteosta. On tärkeää erotella tekstiä käsitellessä, mitkä osat seuraavat suurempaa Iso-Britannian ulkopoliittista linjaa, ja mitkä taas on kirjoittajan omaa pohdintaa. Lähteen ollessa julkaistu asiakirjakokonaisuus, on lähteenmuodostajilla suuri rooli tutkittavassa ilmiössä, sillä esimerkiksi kielivirheet, olivat ne sitten tahallisia tai tahattomia, voivat muuttaa merkittävästi viestin sanomaa.³ On myös tärkeää pohtia julkaisun motiiveja: mitä ja miksi on julkaistu, mitä taas on jätetty julkaisematta?

Tutkimuksessa käytetään metodina sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jonka avulla pyritään luomaan tiivistetty kuvaus tutkittavasta aiheesta ja kiinnittämään se osaksi suurempaa kontekstia. Aineistoa tarkastellaan eritellen, keskittyen esimerkiksi siihen, mitkä asiat kokonaistekstissä toistuvat ja mitä eroavaisuuksia tekstin osien välillä on.⁴ Eri aikakausien diplomaattikirjoituksissa voidaan esimerkiksi luoda erilaisia teemallisia kokonaisuuksia, joiden kautta voidaan löytää yhteyksiä paikallisten tapahtumien ja suurempien poliittisten kokonaisuuksien välillä.

Historiallinen tausta

Vielä 1800-luvun lopulla Skandinavia oli vielä yksi Euroopan köyhimmistä alueista. Modernin teknologian käyttöönotto ja alueen rauhallisuus kuitenkin kehittivät alueen yhteiskuntia ja taloutta. Taloudellisten edistysaskelien myötä Skandinavia alkoi

³ Nevakivi et al. 1993, 164.

⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 105.

avautumaan muulle maailmalle 1900-luvulla. Taloudellinen menetyminen perustui ulkomaankaupalle ja vientivetoinen kauppa varsinkin suurvaltojen, kuten Iso-Britannian ja Saksan kanssa avasi yhteiskuntia ja lisäsi Skandinavian maiden hyvinvointia. Skandinavia pitäytyi kuitenkin erossa Euroopan politiikasta keskittyen vain ulkosuhteissaan talouden kehittämiseen.⁵ Kiinnostus ulkopoliittikkaan oli vähäistä vasinkin Ruotsissa niin julkisessa keskustelussa kuin valtiopäivilläkin. Ruotsi oli omaksumanut puolueettomuuspolitiikkansa jo vuonna 1814. Ruotsi on perustellut päätöstään reaalipoliittiseksi tai pienen valtion laskelmoiduksi valinnaksi pienestä joukosta vaihtoehtoja. Ruotsi vetäytyi 1800-luvulla suurvaltapolitiikasta ja sotilaallisista sitoumuksista luottaen puolueettomuuspolitiikkaansa itsenäisyytensä säilyttäjänä. Suurvalta-aseman menettäminen 1700-luvulla ja taloudellisten resurssien vähyys pakottivat Ruotsin kääntymään sisäänpäin ja kehittämään yhteiskuntaansa sisältäpäin, eikä elättelemään haaveita ulkoisesta laajenemisesta. Puolueettomuuden tuli ilmentää uutta Ruotsia, jolla on halua vähentää alueellisia jännitteitä ja korjata kolhiintuneita suhteita yhteiskunnan sisällä.⁶ Ensimmäinen maailmansota ja asetti merkittävän haasteen Ruotsin puolueettomuudelle. Ruotsi joutui muuttamaan suhtautumistaan ympäröivään maailmaan.

Historiallisesti Iso-Britannialla on ollut kaksi ulkopoliittista intressiä. Ensinnäkin Britannia on pyrkinyt pitämään meret avoinna ulkomaankaupalleen ja toiseksi pitämään sille vihamieliset valtiot poissa vallasta Euroopassa. Jotta brittien hegemonia maailman merillä ei herättäisi Britannialle haitallista kilpailua ja kateutta muissa maissa, eritoten Euroopassa, pyrkivät britit ylläpitämään Euroopan valtatasapainoa sellaisena, ettei mikään Iso-Britannialle vihamielinen valtio saavuttaisi hegemoniaa Euroopan mantereella. Euroopan valtioiden itsenäisyyden ylläpitäminen oli tässä tavoitteessa avainasemassa, jotta mikään yksittäinen vahva ja kunnianhimoinen valta ei saisi mantereella ylivaltaa.⁷ Iso-Britannian intressit Itämerellä olivat vuosisatoja olleet taloudellisia. Itämeri oli tärkeä kauppareitti ja Itämeren alue oli tärkeä raaka-aineiden hankintapaikka. Niinpä Iso-Britannian intresseissä oli pitää Itämeri avoinna kaupankäynnilleen ja estää sille vihamielisen vallan ottamasta hegemoniasemaa alueella. 1900-luvulle tultaessa Itämeren perinteisten suurvaltojen, Saksan ja Venäjän, kiinnostus Skandinaviaa kohtaan alkoi

⁵ Salmon 1997, 20—21.

⁶ Agius 2006, 61—62.

⁷ Epstein 1976, 37.

lisääntyä. Britannia alkoi nähdä Ruotsin haavoittuvan aseman näiden kahden suurvallan vaikutusvallan ristipaineessa, mikä lopulta voisi heikentää sen taloudellisia intressejä.⁸

Ensimmäinen maailmansota vaikutti myös Pohjolaan. Saksa ja Venäjä taistelivat toisiaan vastaan itäisellä Itämerellä ja Ruotsin vuosisatoja vanha pelko Venäjän hyökkäyksestä ajoi Ruotsin tukeutumaan Saksaan. Vaikka Ruotsi pitäytyi sodassa puolueettomana, suhtautui se myötämielisesti Saksan sotaponnisteluihin. Venäjän heikko sotamenestys johti sisäpoliittiseen kaaokseen ja vallakumouksella marraskuussa vallan otti Vladimir Leninin johtamat bolševikkijoukot. Bolševikit irrottivat Venäjän sodasta ja rauha solmittiin keskusvaltojen kanssa maaliskuussa 1918. Venäjän luhistumisen myötä Saksa saavutti herruuden Itämerellä. Venäjän luhistuminen ja Saksan valta-asema Itämerellä herättivät Iso-Britannian ja Ranskan kiinnostuksen. Britannia näki Itämeren kuuluvan sen intressipiiriin ja tuota intressipiiriä se oli valmis suojelemaan myös sotilaallisesti.

Ensimmäinen maailmansota päättyi Saksan antautumiseen marraskuussa 1918. Saksan tappio aiheutti valtatyhjiön Itämerellä, jota Iso-Britannia oli valmis täyttämään. Samalla Ruotsi huomasi sen geopoliittisen aseman muuttuneen. Venäjän keisarikunnan hajottua Itämeren itäisille rannoille muodostui uusia valtioita, kun Baltian maat ja Suomi itsenäistyivät. Uusi tilanne pakotti Ruotsin ja Iso-Britannian arvioimaan uudelleen suhtautumistaan uuteen tilanteeseen Euroopassa ja omaa asemaansa muuttuneessa maailmassa.

⁸ Sundbäck 2001, 67.

1. Brittien suhtautuminen Ruotsiin

Itämeren alueen uusi tilanne pakotti Iso-Britannian muuttamaan suhtautumistaan Skandinaviaan ja Baltiaan. Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa ja Venäjän keisarikunnan romahtaminen aiheuttivat Itämerellä valtatyhjiön, jota Iso-Britannia pyrki täyttämään heti aselevon solmimisen jälkeen. Se tuki Baltian maita niiden itsenäistymispyrkimyksissä ja taistelussa bolsevikkeja vastaan sekä sekaantui muiden maailmansodan ympärysvaltujen kanssa Venäjän sisällissotaan. Britannian intresseissä oli rauhoittaa Itämeren alue nopeasti, jotta sen taloudelliset intressit saataisiin turvattu. Samalla Britannia pyrki heikentämään muiden suurvaltojen, Saksan, Venäjän ja Ranskan vaikutuspyrkimyksiä Itämerellä omien intressiensä takaamiseksi.⁹

1.1 Vahvat, mutta mielikuvituksettomat ruotsalaiset – Brittidiplomaattien käsitykset ruotsalaisista

Ensimmäisen maailmansodan päättymisen jälkeen Iso-Britannia nautti huomattavaa vaikutusvaltaa Itämeren alueella. Kun alueen perinteiset suurvallat, Venäjä ja Saksa, olivat sodan jälkeen heikossa tilassa, tukeutuivat Pohjois-Euroopan pikkuvaltiot nyt Iso-Britanniaan turvaa hakeakseen. Britannia pyrki esittelemään voimaansa Itämerellä muun muassa laivastovierailuilla Skandinavian maiden satamiin. Iso-Britannian Ruotsin-suurlähettiläs Colville Barclay kirjoitti kesällä 1920 brittiläisen laivasto-osaston vierailusta Ruotsin satamissa. Vierailu oli ollut menestys, sillä se lisännyt brittien arvostusta niin Ruotsin sotilaspiireissä kuin kuninkaanhovissakin. Vierailu oli otettu hyvin vastaan myös lehdistössä, ja sillä oli Barclayn mukaan ollut positiivinen vaikutus myös pankki- ja kaupapiireissä.¹⁰ Ystävällinen suhtautuminen Britannian laivasto-osastoon ruotsalaisen laivaston ja kuninkaan taholta varmasti miellytti brittejä. Vielä vuosi sitten Ruotsin poliittinen oikeisto oli kärkkäästi vastustanut Iso-Britannian Baltian-operaatiota ja Saksan kaupasaartoa.¹¹ Myönteinen kuva Iso-Britanniasta ruotsalaisten silmissä oli tärkeää, sillä Ruotsi nähtiin tärkeänä kumppanina brittien intressien ajamisessa Itämerellä.

⁹ Salmon 1997, 218—219.

¹⁰ Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 1920. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 58—59.

¹¹ Hovi, 85–86.

1920-luvun taitteessa Ruotsi ja laajemmin koko Itämeren alue nähtiin Britanniassa potentiaalisena kauppalueena, varsinkin kun Saksa oli heikkouden tilassa. Britit nauttivat jo laivastonsa avulla Itämeren herruudesta maailmansodan jälkeen, joten kaupallinen menestys näyttäytyi seuraavana luonnollisena askeleena, mikä omalta osaltaan lisäisi Britannian poliittista vaikutusvaltaa Itämerellä.¹² Iso-Britannian vienti Ruotsiin oli kasvanut vuonna 1920, mutta Colville Barclay varoitti raportissaan Iso-Britannian ulkoministeriölle Saksan pyrkivän päästä takaisin Ruotsin suurimmaksi kauppakumppaniksi, mitä se ennen maailmansotaa oli ollut. Barclay oli pyrkinyt raportissaan tuomaan esille Ruotsin tuotannon taloudellisia tekijöitä ja yksityiskohtia, joista olisi voinut olla etua etumatkan ylläpitämisessä Saksaan nähden.¹³ Iso-Britannian kaupallinen painostus Skandinavian maita kohtaan loppui äkisti vuonna 1921, kun Saksan vironnut teollisuus alkoi saada taas jalansijaa Pohjois-Euroopan markkinoilla. Saksa syrjäytti Iso-Britannian Ruotsin suurimpana tuontimaana vuonna 1921 ja johtoasema säilyi 1920-luvun loppuun.¹⁴ Iso-Britannian kiinnostus Skandinaviaa ja Suomea kohtaan alkoi vähentyä vuoden 1921 jälkeen, kun Ahvenanmaan-kysymykseen saatiin ratkaisu eikä Pohjois-Eurooppaa enää nähty muiden suurvaltojen vaikutuspyrkimyksille alttiina.¹⁵

Muutos suhtautumisessa ei kuitenkaan tarkoittanut, että Iso-Britannian edustajat Ruotsissa olisivat suhtautuneet välinpitämättömästi maiden välisiä suhteita parantaakseen. Colville Barclay korosti Iso-Britannian vaikutusvallan kasvua ruotsalaisessa yhteiskunnassa raportoiden usein lehtiartikkeleista, joissa suhtauduttiin positiivisesti britteihin. Barclay kirjoitti *Nya Dagligt Allehandan* Maurice A. Geróthwohlin kirjoittamasta artikkelista nimeltään *An Anglo-Swedish Entente*. Artikkelin kirjoittaja muistelee maiden läheisiä välejä 1600- ja 1700-luvuilla ja tuo esille maiden yhteisiä piirteitä niin väestössä, elinkeinoissa ja kulttuurissa. Artikkelissa korostetaan Itämeren ja Pohjanmeren asemaa Euroopan politiikassa. Venäjän ja Saksan heikentyminen oli luonut valtatyhjiön Itämerelle, jonka Ruotsin oli täytettävä tuo tyhjiö Itämeren suojelijana. Kirjoittajan mukaan rauhaa pidetään yllä parhaiten, kun Ruotsi piti yllä ystävyyttä Britannian kanssa, joka taas

¹² Salmon 1997, 236.

¹³ SWEDEN, Annual Report, 1920, Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, April 22, 1921. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 136–167.

¹⁴ Salmon 1997, 240–242.

¹⁵ Sundbäck 2001, 240.

piti yllä meriväyliä Pohjois-Euroopassa. Ruotsilla oli uudessa maailmantilanteessa mah- tava tilaisuus turvata omat intressinsä ja samalla toimia vahvana toimijana osana Euroo- pan jälleenrakennusta. Rauhanomainen tulevaisuus oli kirjoittajan mukaan intressi, jonka Ruotsi ja Britannia yhdessä jakoivat. Kirjoitus oli herättänyt liikehdintää muissa ruotsa- laisissa lehdissä, joissa Geróthwohlin ajatukset oli otettu vastaan yleisesti varovaisen kan- nustavasti. Barclay tuo esille, että vaikka Ruotsin ja Britannian intressit kohtasivat talou- dessa ja Euroopan jälleenrakennuksessa, ei ruotsalaisten keskuudessa ollut halua syven- tää yhteistyötä valtioliitoksi ja sitoa näin kohtaloa Britannian toimiin. Ruotsi luotti ja tuli myös lähettilään mukaan tulevaisuudessa luottamaan puolueettomuuteensa. Ruotsalais- ten ystävällinen asenne brittejä kohtaan johtui lähettilään mukaan yhtäältä taloudellisista syistä ja yhteistyöstä, toisaalta myös Britannian maltillisesta politiikasta Saksaa koh- taan.¹⁶ Juuri ruotsalaisten ulkopoliittinen varovaisuus korostui Barclayn raporteissa, mutta Britannian myötämielinen politiikka voisi saada Ruotsin ulos kuorestaan.

Ruotsin sosiaalidemokraatit ja liberaalit olivat ensimmäisen maailmansodan aikana suh- tautuneet mielellään britteihin, kun taas poliittinen oikeisto oli enemmän tukeutunut Sak- saan. Versaillesin rauhansopimuksen asettamat ankarat rauhanehdot Saksalle raskaine so- takorvauksineen olivat aiheuttaneet tyytymättömyyttä myös Ruotsissa, jonka oikeistossa rauhanehtoja pidettiin kohtuuttomina. Ranska sai suurimman osan ruotsalaisen epäluu- losta osakseen, mutta myös Britannian toimia epäiltiin. Brittidiplomaatit pyrkivät läm- mittämään suhteitaan myös Ruotsin oikeistoon, kun Ernst Tryggerin oikeistohallitus istui vallassa. Hallituksen ulkoministeri Carl Hederstierna oli pitänyt Göteborgin ”brittivii- koilla” puheen Ruotsin ja Britannian lämpimistä suhteista, mutta oli samalla korostanut Ruotsin puolueettomuutta. Lähetystöneuvos Ramsay oli myöhemmin kehunut ulkominis- teriä tämän pitämästä englanninkielisestä puheesta. Ramsayn mainitsee raportissaan sa- malla, ettei Englanti ollut vahvin kieli ulkoministerille. Samalla Ramsay oli kysynyt, oliko puheella poliittista merkitystä. Hederstierna oli vastannut tähän, että Ruotsin puolueetto-

¹⁶ Sir C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, August 1, 1923. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 39–41.

muus on perustus Ruotsin ulkopoliitikalle. Samalla ulkoministeri oli kehunut Iso-Britannian ulkoministeri Curzonin tapaamista aiemmin Lontoossa.¹⁷ Ramsay kirjoitti varsin positiiviseen sävyyn Ruotsin ulkoministerin puheesta, vaikka puhe ei antanut mitään konkreettista tietoa Ruotsin politiikan suunnasta tai Iso-Britannian politiikkaan suhtautumisesta. Colville Barclayn ja Patrick Ramsayn raportit olivat varsin positiivissävytteisiä, joissa korostettiin ruotsalaisten ja brittien hyviä suhteita.

Colville Barclay jätti suurlähettilään paikkansa Tukholmassa loppuvuonna 1924 ja hänen tilalleen virkaan astui Arthur Grant Duff. Ruotsista lähetetyt raportit ja kirjeet vähenivät radikaalisti lähdeaineistossa verrattuna Barclayn lähettiläskauteen, sillä Grant Duffin lähettämiä raportteja on aineistossa vain neljä, kun taas Barclayn kaudella Tukholmasta oli lähetetty yli 30 raporttia Foreign Officeen. Grant Duffilla oli myös erilainen ote, millä hän kommentoi Ruotsin politiikkaa. Kun Colville Barclay kirjoitti varsin diplomaattisesti Ruotsista, toi Grant Duff varsin suoraan esille mitä mieltä oli ruotsalaisista ja heidän harjoittamastaan politiikasta. Grant Duff piti ruotsalaista kulttuuria keskinkertaisena ja tasapäistävänä, joka tappaa ihmisen itsenäisyyden ja omaperäisyyden heti alkuunsa. Lähettiläs piti tätä seurauksena pitkästä rauhanajasta, jonka ruotsalainen yhteiskunta oli saanut viettää, sekä pitkälle edenneestä demokratiasta, jonka vaarana oli juuri tasapäistäminen ja laumasielun syntyminen.¹⁸ Mielenkiintoinen piirre onkin juuri raportointityylin muuttuminen suurlähettilään vaihtumisen välillä. Myös Foreign Officeessa oli valta vaihtunut ja ulkoministerinä toimi nyt George Curzonin sijaa Austen Chamberlain. Ehkä Chamberlainille pystyi kirjoittamaan suorasukaisemmin kuin markiisinarvoiselle Curzonille.

Grant Duffin mukaan Ruotsista voi aluksi saada varsin utopistisen kuvan. Maa oli lähettilään mukaan kaunis ja ilmasto virkistävä. Ruotsalaiset olivat vaatimattomia, rauhaarakastavia ja ystävällisiä, eikä maalla ollut kansainvälisiä velvollisuuksia tai vakavia kotimaisia ongelmia. Mutta samalla ruotsalaiset olivat tylsiä ihmisiä ilman häivääkään persoonallisuudesta. Tämä johtui Grant Duffin mukaan harvasta väestötiheydestä, sillä syrjässä elävälle ruotsalaiselle elämä ei tarjoa samanlaista koulutusta ihmisluonnosta kuin

¹⁷ Mr. Ramsay to the Marquess Curzon Kedleston, Stockholm, August 15, 1923. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 46–47.

¹⁸ SWEDEN, Annual Report, 1926, Sir A. Grant Duff to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 24, 1927. Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 1920. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 389–395.

mitä tiheämmin elävämille ihmisille. Tästä syystä ruotsalainen on tietämätön maailmasta ja arvostelukyvyyssään naiivi. Koska ruotsalainen tuntee maanmiehensäkin vain hämärästi, hän mitä todennäköisemmin tuomitsee väärin ulkomaalaiset. Brittilähettilään mukaan tämän takia Ruotsin ulkopoliittika on tuomittu epäonnistumaan kerta toisensa jälkeen, kuten nähtiin muun muassa vuonna 1914, kun Ruotsi asettui tukemaan Saksan sotaponnisteluissa ensimmäisessä maailmansodassa. Ruotsalainen turvautuu mitä todennäköisemmin ”abstraktiin oikeuteen”, mikä lähettilään mukaan on usein vain järkevää heikomman puolelle asettumista. Ruotsalaista ulkopoliittikantekoa Grant Duff kuvaa varsin proosallisesti:

*”Yllä kuvaillun ruotsalaisten ihmisten luonteen takia voi hyvinkin uskoa, että kansainvälisen ilmanlaadun muutoksia seurataan merkillisellä, jopa hermostuneella huomiolla. He ovat toden totta kuin Etnan tai Vesuviuksen rinteiden asukkeja, jotka kuuntelevat huolestuneina mahtavien vuorten muurauksia ja muminoita.”*¹⁹

On kiinnostavaa huomata, että Iso-Britannian Ruotsin-suurlähettiläs näin kärkkäin sanankäntein kritisoi Ruotsin ulkopoliittikkaa ja demokratiakehitystä. Aikajakso 1917–1920 merkitsee viimeistään parlamentaarisen demokratian läpimurtoa Ruotsissa. Tärkeä vaikutus tälle kehitykselle oli työväenliikkeen halu omaksua yhteiskunnan parlamentaarinen uudistaminen väyläksi sosialismille. Yhteistyö porvaripuolueiden kanssa osoittautui tärkeäksi, jotta tavoite voitiin saavuttaa.²⁰ Yksi tärkeimmistä ulkopoliittikkaan vaikuttaneista tekijöistä maailmansodan jälkeen oli monarkin ulkopoliittisen vallan riisuminen, eikä tämä voinut enää tehdä ulkopoliittisia linjauksia ohi Ruotsin hallituksen. Perustuslakiuudistus yhdistettynä Saksan tappioon maailmansodassa vakuutti ruotsalaisen oikeiston siitä, ettei se voisi enää harjoittaa Saksaan ja vahvaan monarkiaan tukeutuvaa ulkopoliittikkaa.²¹ Kun ottaa huomioon, että demokratian ja parlamentarismien kehitys erotti Ruot-

¹⁹ “The temperament of the Swedish people being of the kind described above, it can be well believed that all variations in the international barometer are studied by them with a singular, not to say a nervous, attention. They are, indeed, like dwellers on the slopes of Etna or Vesuvius, listening anxiously to the rumblings and mutterings of the mighty ones within.” SWEDEN, Annual Report, 1926, Sir A. Grant Duff to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 24, 1927. Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 1920. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 389–395.

²⁰ Hilson 2007, 14–15.

²¹ Salmon 1997, 174.

sia sen perinteisestä saksalaismielisyydestä ja parlamentarismissa otettiin mallia Iso-Britanniasta²² näyttäytyy Grant Duffin kritiikki ruotsalaista demokratiaa kohtaan varsin outona. Patrick Salmonin mukaan Skandinavia ei ollut halutuin komennuspaikka brittidiplomaateille 1920-luvulla, sillä se ei toiminut pesti Tukholmassa tai Kööpenhaminassa ei toiminut ponnahduslautana merkittävimpiin lähettiläspesteihin, vaan oli ennemmin diplomaattista periferiaa. Suomi ja muuten vähemmän merkitykselliset Baltian maat olivat parempia vaihtoehtoja, sillä ne sentään toimivat monesti välittäjinä Neuvostoliiton asiaille.²³ Arthur Grant Duff vaikutti olleen lähdeaineiston perusteella tyytymätön virkaansa Ruotsin-suurlähettiläänä. Ainakaan ruotsalaisiin hän ei asettanut paljoa toivoa.

Iso-Britannian Ruotsin-lähettiläänä Grant Duffia seurannut Tudor Vaughan aloitti Ruotsia vuonna 1928 koskevan vuosikatsauksen kehumalla ruotsalaisten fyysisiä ominaisuuksia. Tudor Vaughanin mukaan ruotsalainen on rodultaan puhdas, ehkä puhtain kaikista Euroopanroduista. Heikko aines ei kestä pohjoisen kylmää ja karua ilmastoa, mikä lähettilään mukaan on johtanut ruotsalaisten fyysiseen ylivertaisuuteen. Mutta minkä ruotsalaiset ruumiillisesti voittavat, sen he häviävät henkisesti:

”Ilmeisesti luonto ei kuitenkaan anna fyysisen, moraalisen, henkisen ja älyllisen erinomaisuuden yhdistyä yhdessä lajissa. Ruotsalaisen puutteet niin kutsutussa henkisydessä ruumiillisiin ulottuvuuksiin verraten ovat silmään pistäviä.”²⁴

Tudor Vaughanin mukaan ruotsalaiset olivat kuitenkin käytännöllistä kansaa ja korvasivat mielikuvituksen kekseliäisyydellä. Tämä ominaisuus kun oli elinehto karussa pohjolessa. Lähettilään mukaan Iso-Britannia ei enää ollut ruotsalaisille esimerkkivaltio, josta ottaa oppia, vaan katseet tähysivät nyt Atlantin yli Yhdysvaltoihin, jonka materialistinen, tieteellinen ja mekaaninen yhteiskunta kiehtoi käytännöllisiä ruotsalaisia. Vaughanin mukaan ruotsalainen yhteiskunta löysi onnensa materiasta ja niinpä valtion tärkeimmäksi

²² Lewin 1988, 89.

²³ Salmon 1997, 215—217.

²⁴ “Apparently, however, nature will not allow physical, moral, spiritual and intellectual excellence to combine in a single race. The deficiencies of the Swede in what may be called the spiritual as opposed to the physical realms are conspicuous.” Sir T. Vaughan to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 8, 1929. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 157—162.

tehtäväksi oli muodostunut materialistisen hyvän tuottaminen sen kansalaisilleen. Materialistiset tavoitteet tulivat myös vaikuttamaan Ruotsin ulkopolitiikkaan, kun Ivar Kreugerin Swedish Matchilla ja ruotsalaisilla rautatieinsinööreillä oli intressinsä kaupallisissa hankkeissa ympäri maailmaa. Lähettilään ennustuksen mukaan Ruotsi tulee olemaan osallinen niidenkin valtioiden asioissa, joissa se ennen oli vain kaukainen sivustakatosjoja.²⁵

Taloudelliset intressit näkyivät 1920-luvun lopulla keinona, jolla Ruotsi saataisiin raottamaan puolueettomuutensa verhoa ja laskeutumaan hurskaiden ihanteiden harjoittamisesta käytännöllisen kansainvälisen politiikan pariin. Brittidiplomaatti James Dodds kirjoitti raportissaan kesällä 1929 samasta aiheesta ennustaen, että Swedish Matchin voittokulku maailmanmarkkinoilla tulee muuttamaan Ruotsin ulkopolitiikkaa käytännöllisempään ja osallistuvampaan suuntaan:

”Heidän on nyt pakko todella opiskella ulkomaiden sisäisiä tekijöitä, ja niiden harjoittamaa ulkopolitiikkaa, vaikka olivat ennen olleet vain välinpitämättömiä sivustaseuraajia. Tämä tulee varmasti lisäämään heidän tietämystään maailmasta ja voi samalla tehdä heistä rennomman ja vastaanottavaisemman kansainvälisissä suhteissa. On ollut selvää, että heillä on tässä suhteessa opittavaa, kun tarkastellaan Mosulin-kysymystä ja Saksan valintaa Kansainliiton neuvostoon.”²⁶

1920-luvun loppupuoliskon Ruotsin-lähettiläät vaikuttivat pitävän ruotsalaisia tylsämielisenä kansana, jolla on vielä paljon opittavaa kansainvälisten suhteiden lainalaisuuksista ja toimintatavoista. Brittidiplomaatteja ärsytti ruotsalaisten ylimielinen suhtautuminen reaalipolitiikkaan ja välinpitämättömyys muiden maiden asioihin. Jäykkä idealistisuus oli brittien mukaan ongelma, josta ruotsalaiset toivon mukaan pääsevät eroon ajan kanssa.

²⁵ Sir T. Vaughan to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 8, 1929. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 157—162.

²⁶ ”They will now have to study with real attention internal conditions in, and the foreign policy of, other countries of which they were formerly only disinterested spectators. This will, no doubt, increase their knowledge of the world and so, perhaps, may make them less rigid, and more amenable, in their international relations. That they have something to learn in this respect has been apparent during recent years from their conduct of affairs at Geneva, notably in connexion with Mosul question and the election of Germany to the Council of the League.” Mr. Dodds to Mr. A. Henderson, Stockholm, June 14, 1929. British Document on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 178—179.

Ruotsi näyttäytyy brittidiplomaattien raporteissa hurskaana saivartelijana, jolla ei kuitenkaan ole lopulta käsitystä oikeasta maailmasta.

Diplomaattien työtä vertailtaessa asiakirjojen perusteella toisiinsa näkee selvästi, että diplomaattien roolissa ja työnteossa on eroja. Kun Barclay ja Ramsay kirjoittivat 1920-luvun alussa ahkerasti ja varsin positiiviseen sävyyn Ruotsin tapahtumista. Asiakirjoista saa käsityksen, että he pyrkivät olemaan aktiivisia toimijoita ja edistämään Britannian intressejä Ruotsissa. Toisaalta 1920-luvun alussa britteihin ainakin välillisesti liittyviä tapauksia oli useita ja Iso-Britannia pyrki pönkittämään valta-asemaansa Itämerellä. Grant Duffin ja Vaughanin lähettiläskausilla tapahtumia oli vähemmän ja raportoinnin aiheitakin oli niukemmin. Grant Duff ja Vaughan tyytyivät kommentoimaan Ruotsin yhteiskunnan tapahtumia sivustakatsojina. Tämä johtui myös Iso-Britannian valtiojohdon siirtäessä mielenkiintoaan muualle Eurooppaan. Jo 1920-luvun taitteessa britit ymmärsivät, ettei se voi pysyä Itämeren vallankahvassa kovin pitkään.²⁷

1.2 Kansainliitto-keskustelu vahvistaa vanhoja käsityksiä

Ruotsi oli ensimmäisessä maailmasodassa luottanut muiden Skandinavian maiden tavoin ulkopoliittiseen puolueettomuuteen ja näin pitäytynyt erossa liittoutumista sotaikäyvien maiden kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö maassa voitu kannattaa jotain osapuolta. Sodan alkuvaiheessa Ruotsissa toiminut oikeistohallitus sympatisoi Saksan sotaponnisteluja, kun taas sodan loppuvaiheessa valtaan nousseet sosiaalidemokraatit johtajansa Hjalmar Brantingin johdolla pyrkivät parantamaan Ruotsin ja liittoutuneiden välejä. Puoluerajat ylittävä yhdistävä tekijä oli Ruotsin ulkopoliittinen puolueettomuus, josta ei haluttu tinkiä.²⁸ Saksa ja Iso-Britannia olivat suurvallat, joihin Ruotsi eri valtiojohdon mukaan pyrki tukeutumaan ensimmäisessä maailmansodassa.

Länsiliittoutuneet saavuttivat arvovaltavoiton alkuvuodesta 1918, kun Ruotsin ja liittoutuneiden välillä allekirjoitettiin kauppasopimus. Ruotsi sai helpotusta maassa riehuneeseen ruokapulaan ja maailmansodan aikana viilentyneet välit alkoivat lämmetä uudelleen.

²⁷ Salmon 1997, 218–219.

²⁸ Kent 2008, 216–217.

Ruotsin valtiojohtossa katsottiin, ettei Saksa enää pystynyt auttamaan sitä sen sisäisissä kriiseissä ja niinpä maa tukeutui länsiliittoutuneiden ruoka- ja raaka-aineapuun ruokapulan ratkaisemiseksi. Ruotsin ja liittoutuneiden välillä allekirjoitettu kauppasopimus oli voitto Ruotsille, sillä se oli ruotsalaisille edullinen ja pyyhki pois suuren osan länsivaltojen epäluuloista Ruotsia kohtaan.²⁹

Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa muodostikin Ruotsille edullisen ulkopolitiittisen tilanteen. Saksan ja Venäjän keisarikunnan luhistuminen maailmasodassa oli aiheuttanut valtatyhjiön Itämerellä, jota Iso-Britannia nyt pyrki täyttämään. Ruotsille edullisesti valtiojohto oli jo sodan aikana parantanut välejänsä länteen, joten ensimmäisen maailmansodan voittajien leiriin asettuminen ei ollut pakon sanelemaa. Britit saivat ilokseen huomata, että Iso-Britannian vaikutusvalta kasvoi Ruotsissa Saksan vaikutuksen kustannuksella. Ennen maailmansotaa Ruotsia oli pidetty vähiten Britanniaan tukeutuneena Skandinavian maana ja saksalaisvaikutus oli maassa vahvaa niin kulttuurillisesti kuin poliittisesti 1800- ja 1900-lukujen taitteessa.³⁰

Ruotsilla olikin tärkeä rooli Iso-Britannian Itämeren-politiikassa 1920-luvun taitteessa. Heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen Iso-Britannia näki Ruotsin vahvistumisen hyödyllisenä kehityksenä, sillä se voisi heikentää Itämeren perinteisiä suurvaltoja Saksaa ja Venäjää. Nämä suurvallat muodostivat brittien mukaan linjan Ruotsin ulkopolitiikalle. Britannian Ruotsin-lähettiläs Colville Barclay kirjoitti Foreign Officeen kesällä 1922 Ruotsin ulkopoliittisesta yleistilanteesta:

*Venäjän mullistunut tilanne ja Saksan tappio ovat vaikuttaneet suuresti Ruotsin ulkopolitiikkaan. Ainakin muutamaksi vuodeksi se on vapautunut Venäjän-vaarasta sekä vaativan ystävän otteesta. Ja silti pelko uudestisyntyneestä Venäjästä, eikä läheinen ystävyys Saksan kanssa ole kokonaan kadonnut. Kummatkin selviävät. Ruotsi voi kuitenkin harjoittaa itsenäisyyteen ja puolueettomuuteen perustuvaa politiikkaansa rauhallisemmin mielin.*³¹

²⁹ Koblik, 189.

³⁰ Salmon 2005, 27–28.

³¹ ”The cataclysm in Russia and the defeat of Germany must have a great influence on Sweden’s foreign policy. For some years to come at least she has on the one hand been released from the fear of the Russian peril and on the other from the grip of an almost too exacting friend. And yet the fear of a resurrected Russia is not altogether dead nor the close friendship with Germany entirely gone. Both survive. Sweden will, however, be able to continue her policy of independence and neutrality with calmer mind.”

Britannia pelkäsi Saksan voimistuvan taas pian maailmansodan jälkeen ja lisäävän vaikutusvaltaansa Itämerellä varsinkin Ruotsin kautta. Ruotsalaisen oikeistossa esiintynyt saksalaismielisyys oli varsin hyvin tiedossa jo ennen sotaa, mutta nyt epäilyksiä heräsi myös Ruotsin vasemmistoa kohtaan, jonka oletettiin voivan ottaa vaikutteita saksalaisista radikaalisosialisteista.³² Britannia sai huomata 1920-luvun taitteessa, että sen harjoittama ulkopoliittikka Saksaa ja Venäjää kohtaan vaikutti välillisesti myös Ruotsin ja Britannian välisiin suhteisiin. Itämeren turvallisuustilanne loi 1920-luvulla toimintaympäristön, jonka kautta ruotsalaiset punnitsivat suhteitaan britteihin ja toisinpäin.

Maailmansodan jälkeen julkinen kiinnostus ulkopoliittikkaa kohtaan lisääntyi Ruotsissa. Ulkopoliittikkaa laatiessaan valtiopäivät pyrki puoluerajat ylittävään konsensukseen, sillä puolueettomuuspolitiikka nähtiin tärkeänä Ruotsin itsenäisyyden takaajana. Parlamentaarinen vaikuttaminen lisääntyi ja ulkoasiainkomiteat nauttivat huomattavaa valtaa varsinkin vähemmistöhallitusten valtakausina. Komiteatyöllä pyrittiin puoluerajat ylittävän yhteistyön keinoin luomaan konsensusta ulkopoliittikkaan, mikä käytännössä tarkoitti puolueettomuuspolitiikan vahvistamista. Ulkopoliittinen konsensus oli tyypillistä kaikille Skandinavian maille 1920-luvulla, sillä niissä ei todistettu kiivaita keskusteluita ulkopoliittikasta toisin kuin mitä sisäpolitiikan saralla. Poikkeuksena voidaan kuitenkin pitää ruotsalaista keskustelua Kansainliittoon liittymisestä vuonna 1920.³³

Maailmansodan voittajavaltiot perustivat 1920 Sveitsin Genevessä rauhanjärjestön, jonka tarkoituksena oli maailmanrauhan pysyvä takaaminen tulevaisuudessa. Jäseniksi järjestöön otettiin aluksi vain puolueettomia ja ympärysvallolle myötämielisiä maita. Vaikka Kansainliitto sai alkunsa USAn presidentti Woodrow Wilsonin ajatuksesta, hylkäsi USAn kongressi järjestön liittymistarjouksen, eikä maasta tullut Kansainliiton jäsentä. Koska sodan häviöjää ja Neuvosto-Venäjää ei aluksi otettu mukaan Kansainliiton jäseniksi, asetettiin järjestön toimintaan kohden kritiikkiä, että se oli perustettu vain palvelemaan liittoutuneiden, eritoten Ranskan, työkaluna valvoa rauhansopimusten täytäntöönpanoa ja

SWEDEN, Annual Report, 1921, Sir C. Barclay to the Earl of Balfour, Stockholm, June 28, 1922. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 266-282.

³² Sundbäck 2001, 238–239; Salmon 1997, 222.

³³ Salmon 1997, 174–177.

sotakorvausten maksua. Kansainliiton yleiskokouksessa kaikki jäsenvaltiot olivat tasa-vertaisia, mutta monissa tärkeissä asioissa se ei voinut tehdä sitovia päätöksiä. Tämä korosti Kansainliiton korkeimman päättävän elimen, neuvoston, asemaa politiikan laatimisessa ja kiistojen ratkaisussa. Iso-Britannia ja Ranska olivat varmistaneet jo Kansainliiton perustamisen yhteydessä itselleen pysyvät paikat neuvostossa.³⁴

Iso-Britannian Ruotsin-lähettiläs Barclay kirjoitti helmikuussa 1920 keskustelusta, joka koski Ruotsin liittymistä Kansainliittoon. Ruotsissa vallassa ollut liberaalien ja sosiaalidemokraattien muodostama hallitus kannatti Ruotsin jäsenyyttä Kansainliitossa. Ruotsin ulkoministeri oli Barclayn mukaan korostanut järjestön rauhan ylläpitämiseen tähtääviä tavoitteita ja maidenvälistä yhteistyötä, minkä kautta myös kansainvälinen oikeustaju ja ymmärrys kehittyisi. Riskit Kansainliiton ulkopuolelle jättäytymisessä olisivat liian suuret ulkoministerin mukaan, eikä järjestöön liittyminen ole ristiriidassa Ruotsin puolueettomuuden kanssa. Barclay kirjoitti raportissaan myös lakiesityksen saamasta vastaanotosta. Lehdistössä konservatiiviset Svenska Dagblad ja Aftonbladet vastustivat järjestöön liittymistä, kun taas liberaali Dagens Nyheter ja sosiaalidemokraatteja tukenut lehdistö olivat lakiesityksen hyväksymisen kannalla. Ruotsalainen äärivasemmisto taas vastusti Kansainliittoon liittymistä pitäen järjestöä imperialistisena ja kapitalistisena organisaationa, joka on muodostettu vastustamaan Saksaa ja Neuvosto-Venäjää. Barclayn mukaan julkinen keskustelu Kansainliitosta osoitti, ettei Ruotsin liittyminen ollut selviö, mutta lähettiläs luotti lain läpimenoon.³⁵ Colville Barclay selvästi luotti sosiaalidemokraatteihin ja heidän uskoonsa Kansainliiton kykyyn toimia rauhantakaajana tulevaisuuden maailmalle.

Julkinen keskustelu Kansainliittoon liittymisestä korostivat maailmansotaa edeltäneitä ja sodan aikana vahvistunutta suhtautumista ulkovaltoihin. Ruotsin oikeisto oli perinteisesti tukeutunut Saksaan hakiessaan turvaa Venäjältä. Liberaalit ja sosiaalidemokraatit taas tukeutuivat ulkopoliitikassaan enemmän Iso-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin ja suhtautuivat ystävällisemmin Venäjään. Nämä poliittiset jakolinjat korostuivat myös Ruotsin valtio-

³⁴ Saarinen 2006, 891.

³⁵ Mr. C. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, February 19, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 30–32.

päivillä Kansainliittoon liittymisestä väiteltäessä. Konservatiivit vastustivat Kansainliittoon liittymistä korostaen Ruotsin puolueettomuutta. Opposition mukaan Kansainliiton neuvosto on järjestössä ylivoimainen vallankäyttäjä, ja tämä seikka veisi Ruotsilta itsemääräämisoikeuden, puolueettomuuden ja itsenäisyyden. Ruotsin puolueiden suhtautuminen ulkopoliittikkaan oli brittien tiedossa jo ennestään, joten Barclayn mukaan yksi kiinnostavimmista puheista kuultiinkin valtiopäivien alahuoneessa konservatiivien Carl Hederstiernalta, joka tuki puoluetovereistaan poiketen Ruotsin liittymistä Kansainliittoon. Hederstierna oli perustellut kantaansa Venäjän-vaaralla, johon ei enää voinut olettaa Saksan tuovan apua, joten sen suhteen oli luonnollista hakea tukea lännestä.³⁶

Itämeren turvallisuustilanne oli kireä 1920-luvun taitteessa ja tämä heijastui keskusteluun, jota Skandinavian maat kävivät Kansainliiton jäsenyydestä. Vaikka puolueettomuuspolitiikka oli näyttänyt menettäneen merkitystään maailmansodan päätyttyä, ei siitä haluttu tinkiä. Kansainvälisen turvallisuuden tavoittelu tarkoitti sitoutumista taloudellisiin ja sotilaallisiin sanktioihin, joiden pelättiin vetävän Skandinavian maat tulevaisuuden konflikteihin. Patrick Salmonin mukaan Skandinavian maat eivät kuitenkaan olleet enää täysin puolueettomia. Vaikka maat eivät osallistuneet sodan rauhanneuvotteluihin, asettivat valtiokohtainen etu ja liittoutuneiden kanssa jaetut demokraattiset ihanteet ja arvot Ruotsin, Tanskan ja Norjan sodan voittajien leiriin.³⁷ Venäjän-uhka eli yhä vahvana ruotsalaisessa yhteiskunnassa ja sitä vastaan pyrittiin hakemaan turvaa. Kun Saksa oli maailmansodan jäljiltä heikentynyt merkittävästi, ei Ruotsilla ollut muuta vaihtoehtoa kuin tukeutua länteen, eritoten Iso-Britanniaan.

Ruotsi liittyi Kansainliittoon kesällä 1920. Ruotsin keskustavasemmisto otti järjestön omakseen ja asetti sille suuret odotukset jäsenyyden alkuaikoina. Varsinkin sosiaalidemokraattien voimahahmo Hjalmar Branting oli äänekäs Kansainliiton puolestapuhuja. Kansainliitto tarjosi sosiaalidemokraattien silmissä pienille valtioille foorumin, jossa tuoda oma äänensä kuuluviin sekä kehittää kansainvälistä oikeutta ja konfliktien rauhanomaista sovittelua. Lähetystöneuvos Patrick Ramsay kirjoitti syyskuussa 1920, miten Ruotsin ulkoministeri, sosiaalidemokraattien Erik Palmstierna oli korostanut puheessaan Kansainliiton roolia toimia vastavoimana itsekkyydelle ja protektionismille. Ramsayn

³⁶ Mr. C. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, March 8, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 33-35.

³⁷ Salmon 1997, 180–181.

mukaan itsekkäillä toimijoilla Palmstierna oli tarkoittanut Yhdysvaltoja, joka ei ollut liittynyt Kansainliiton jäseneksi, vaan kääntynyt poliittisesti sisäänpäin maailmansodan jälkeen.³⁸ Ruotsin sosiaalidemokraattien ajatukset Kansainliiton merkityksestä olivat pitkälti samanlaisia brittiläisen työväenpuolueen kanssa, joka näki Kansainliiton ajavan sosialistisen internationaalien periaatteita. Periaatteet sotien lopettamisesta ja tasa-arvosta saivat kannatusta työväenliikkeessä.³⁹ Raportoidessaan Hjalmar Brantingin sosiaalidemokraattisen hallituksen ohjelmaa syksyllä 1921 Colville Barclay kirjoitti ruotsalaisten asettaneen Kansainliitolle ”hurskaita” toiveita rauhanaatteen ja kansainvälisen aseistariisunnan edistämiseksi. Ruotsin jäsenyys Kansainliitossa oli hallituksen mukaan jo osoitus ruotsalaisten rauhanomaisuudesta.⁴⁰

Ruotsi pyrkiikin alusta alkaen olemaan merkittävä tekijä Kansainliitossa. Osaltaan tämä johtui ruotsalaisten halusta tukea omia intressejään muun muassa Ahvenanmaan-kysymyksessä 1920-luvun taitteessa lähentämällä yhteistyötä maailmansodan voittajavaltioiden kanssa, mutta myös ruotsalaisen poliittisen vasemmiston ylevillä ihanteilla rauhan juurruttamisesta sekä kansainvälisestä tasa-arvosta ja oikeudentajusta maailman valtioiden välillä. Britit näkivät ruotsalaisten sitoutumisen Kansainliiton toimintaan myönteisenä asiana juuri sen takia, että järjestö satoi Ruotsin lähemmäksi läntistä yhteistyötä. Varsinkin kun Yhdysvallat kieltäytyi ratifioimasta Versaillesin rauhansopimusta, jäi Kansainliiton olemassaolo ja tulevaisuus Iso-Britannian hallituksen harjoittaman politiikan sekä brittien kansantahdon vastuulle. Kansainliitto nähtiin foorumina, jossa britti-imperiumin intressit voitaisiin turvata maailmansodanjälkeisessä maailmassa.⁴¹

Ruotsin aktiivinen osallistuminen Kansainliiton toimintaan osoittautui briteille tärkeäksi, koska se oli sen intressien mukaista. Niinpä brittidiplomaatit olivat raporteissaan kiinnostuneita ruotsalaisten suhtautumisesta kansainväliseen järjestöön. Ruotsin oltua reilun vuoden Kansainliiton jäsen Colville Barclay raportoi, että ruotsalainen oikeisto ja ääriva-

³⁸ Mr. Ramsay to Earl Curzon, Stockholm, September 18, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 88–90.

³⁹ Egerton 1979, 175.

⁴⁰ Mr. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, October 19, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 219–220.

⁴¹ Egerton 1979, 171.

semmistö suhtautuivat yhä epäillen ja jopa vihamielisesti järjestön toimintaan. Poliittiselle oikeistolle Kansainliitto näyttäytyi yhä vain maailmansodan voittajavaltioiden juonena edistää omia itsekkeitä pyrkimyksiään Euroopassa. Barclayn mukaan tätä näkemystä oli vahvistanut kaksi tapausta viime vuosilta, jossa Ruotsi oli ollut osallisena. Toinen oli ollut Suomelle myötämielinen ratkaisu Ahvenanmaan-kysymyksessä vuonna 1921 ja toinen epäonnistunut rauhanturvaoperaatio Vilnassa. Ruotsi oli valmis lähettämään Kansainliiton pyynnöstä 100 sotilaan retkikunnan Vilnan kaupunkiin, jonka heruudesta kilvoittelivat Puola ja Liettua. Sotilasjoukon oli tarkoitus valvoa ja turvata kansanäänestystä, joka olisi ratkaissut kummalle valtiolle kaupunki kuuluu. Iso-Britannia tuki rauhanturvaoperaatiota ja oli myös lähettämässä kaupunkiin 300 hengen sotilasjoukon. Kansanäänestystä ei kuitenkaan pidetty niin Puolan kuin Liettuan vastustuksen takia, joten ruotsalaisjoukot jäivät kotiin. Barclay kirjoitti tämän olleen arvovaltappio Kansainliitolle ruotsalaisten silmissä, ja vastustajat pitivät sitä turhana voimannäyttönä Ruotsin kannalta, mikä soti maan puolueettomuuspolitiikkaa vastaan. Ruotsin lehdistössä epäonnistunutta operaatiota oli pidetty merkinä Kansainliiton heikkoudesta.⁴²

Ruotsi pyrki tukemaan Iso-Britannian ajamia intressejä Kansainliiton jäsenyytensä alkuaikoina. Sitoutuminen rauhanturvaoperaatioon Vilnassa syksyllä 1920 voidaan nähdä Ruotsin hallituksen liikkeenä, jonka tarkoituksena oli parantaa Ruotsin asemaa Ahvenanmaan-kysymyksessä Kansainliiton neuvostossa. Samalla se pyrki parantamaan mahdollisuuksiaan päästä Kansainliiton neuvoston pysyväksi jäseneksi. Iso-Britannia tuki Ruotsia sen pyrkimyksissä, sillä se katsoi Ruotsin jäsenyyden Kansainliiton neuvostossa olevan parempi valinta kuin Tshekkoslovakia, jota taas oli Ranskan tukema kandidaatti.⁴³ Ruotsi sai paikan Kansainliiton neuvoston vaihtuvana jäsenenä vuonna 1922. Ruotsin näkemyksistä tuli näin entistä merkittävimpiä eurooppalaisessa suurvaltapolitiikassa.⁴⁴

Ruotsin kohonnut asema huomattiin myös brittiedustustossa. Colville Barclayn seuraaja Arthur Grant Duff kirjoitti keväällä 1925, että Ruotsin asema Kansainliiton neuvoston jäsenenä ja Hjalmar Brantingin työ järjestössä oli kasvattanut Ruotsin vaikutusvaltaa eu-

⁴² SWEDEN, Annual Report, 1921, Sir C. Barclay to the Earl of Balfour, Stockholm, June 28, 1922. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 266–282.

⁴³ Jaworski 2015, 615–616.

⁴⁴ Lönnroth 1959, 40.

rooppalaisessa politiikassa. Samalla kohonnut asema oli tuonut Kansainliiton osaksi ruotsalaista puoluepolitiikkaa, missä vanhat jakolinjat olivat yhä korostuneet. Keskustavasemmistö kannatti Kansainliittoa, kun taas poliittinen oikeisto ja äärivasemmistö suhtautuivat siihen yhä epäillen. Kansainliitto nähtiin Ruotsin oikeistossa yhä välineenä, jonka avulla maailmansodan voittajavaltiot harjoittivat Euroopan rauhaa rikkovaa ja Saksaa kurruttavaa politiikkaansa. Tämä näkyi Grant Duffin mukaan ruotsalaisen yhteiskunnan epäluuloisuudessa Ranskaa ja sen toimia kohtaan.⁴⁵ Britit jakoivat ruotsalaisten epäluuloisuuden Ranskaa kohtaan, joka vuonna 1923 oli miehittänyt Ruhrin alueen Saksan ollessa kyvytön maksamaan sille sotakorvauksia. Britannian valtiojohdossa katsottiin, että kunnianhimoinen Ranska voisi toimillaan vaarantaa Euroopan herkän rauhantilan.⁴⁶

Iso-Britannia ei Kansainliiton perustamisen aikaan 1920-luvun taitteessa pitänyt järjestöä vartenotettavana rauhantakaajana Euroopassa ja vielä vähemmän koko maailman mittakaavassa. Aluksi brittihallitus ei halunnut nähdä Kansainliittoa ylikansallisena toimijana, joka sitoo liian tiukasti jäseniään unohtaen valtioiden omat kansalliset intressit. Järjestö nähtiin ennemminkin jäseniensä vapaaseen tahtoon perustuvana järjestönä, joka tietyn ehdoin rajoittaa kansallisia intressejä, kun koko maailman intressit ovat kysymyksessä. Samoin kuin Ruotsissa, myös Iso-Britanniassa Kansainliiton jäsenyys linkittyi kysymykseen valtiollisesta turvallisuudesta. Brittihallitus piti Kansainliittoa aluksi ylväänä kokeiluna ja turvautui yhä valtiollisessa turvallisuudessaan perinteisiin turvatakeisiin: laivastonsa ylivoimaan maailman merillä, aseistukseen, valtioliittoihin ja vallan tasapainoon Euroopassa. 1920-luvun taitteessa, jolloin Iso-Britannia ja Ranska olivat ainoat voimissaan olevat Euroopan suurvallat, vastustivat britit perinteisten turvatakeiden hylkäämistä ja luottamista Kansainliiton luomaan turvallisuuteen. Muun muassa Iso-Britannian ulkoministeri George Curzon vakuutteli virallisissa yhteyksissä maansa tahtoa luoda Kansainliitosta väline edistämään ja ylläpitämään maailmanrauhaa, mutta ei henkilökohtaisesti luottanut järjestön kykyyn toimia ylikansallisena toimielimenä.⁴⁷

Iso-Britannian suhtautuminen Kansainliittoon muuttui, kun Austen Chamberlainista tuli ulkoministeri marraskuussa 1924. Chamberlainin politiikan keskiössä oli Euroopan valtasapainon ylläpitäminen ja Britannian johtaja-aseman ylläpitäminen Kansainliitossa.

⁴⁵ SWEDEN, Annual Report, 1924

⁴⁶ Sharp & Jeffery 2003, 121—122.

⁴⁷ Egerton 1979, 175—178 & 197—198.

Strategiana Euroopassa oli korostaa Iso-Britannian roolia välittäjänä Ranskan ja Saksan välillä, sillä niiden jatkuvat kiistat ensimmäisen maailmansodan jälkeen uhkasivat koko mantereen turvallisuutta. Vaikka britti-imperiumi kohtasi haasteita ympäri maailmaa intressiensä ja laajalle levittäytyneiden liittolaisuuksien kanssa, keskittyi Iso-Britannian ulkopoliittikan pääpaino Eurooppaan Chamberlainin kaudella. Kun miltei jokainen eurooppalainen valtio kuului Kansainliittoon, muodostui järjestön tukeminen tärkeimmäksi tavoitteeksi ulkoministerin ajamassa politiikassa.⁴⁸ Ensimmäinen tehtävä Euroopan rauhan turvaamiseksi oli saada Saksa mukaan yhteistyöhön Länsi-Euroopan suurvaltojen kanssa. Neuvostoliitto ja Weimarin tasavalta olivat solmineet keväällä 1922 Rapallossa sopimuksen, joka lähensi maita toisiinsa luomalla diplomatiasuhteet maiden välille. Chamberlain piti Neuvostoliittoa valtiona, joka voisi vahvistuessaan uhata Euroopan rauhaa ja varsinkin Saksa ja Puola haluttiin pitää erossa Neuvostoliiton vaikutusvallalta.⁴⁹

Saksa, Ranska, Iso-Britannia, Italia, Belgia, Puola ja Tšekkoslovakia allekirjoittivat lokakuussa 1925 Locarnon kaupungissa Sveitsissä sopimuksen, jonka avulla tunnustettiin Saksan länsirajat Ranskan ja Belgian kanssa sekä sovittiin kiistojen rauhanomaisesta sovitteesta sopimuksen allekirjoittajien välillä. Locarnon sopimusten allekirjoittamisesta alkoi Euroopan politiikassa rauhanomainen sekä Saksan ja Länsi-Euroopan suurvaltojen yhteistyön jakso. Locarnon sopimukset pyyhkivät pois aikaisemmat jännitteet, jotka purkautuivat Ruhrin miehitykseen.⁵⁰ Sopimusten allekirjoittaminen myös avasi Saksalle tien liittyä myös Kansainliittoon. Kun Saksa liittyi Kansainliiton jäseneksi, nähtiin Britannian valtiojohtossa järjestössä foorumi, jossa Iso-Britannia voisi tasapainotella Ranskan ja Saksan välissä lisäten näin vaikutusvaltaansa Euroopan politiikassa. Kun Saksa oli saatu mukaan länsieurooppalaiseen yhteistyöhön, vähenisi Venäjän luoma uhka entisestään Euroopasta.⁵¹ Ruotsin ja Iso-Britannian intressit kohtasivat Euroopan rauhan juurruttamisessa ja Saksan vahvistamisessa. Ruotsi toivoi, että kansainvälisen yhteistyön kautta uudelleensyntynyt Saksa toimisi vastavoimana vahvistuneelle Neuvostoliitolle Itämerellä.⁵²

⁴⁸ McKercher 2003, 199–200

⁴⁹ Nelson 1993, 197–198 & 206.

⁵⁰ Lönnroth 1959, 73.

⁵¹ McKercher 2003, 210–211.

⁵² Lönnroth 1959, 74.

Saksa liittyi Kansainliiton jäseneksi vuonna 1926 ja sai samalla paikan Kansainliiton neuvostosta, kun Ruotsi oman paikkansa. Tapahtuma oli Iso-Britannian Ruotsin-suurlähettilään Grant Duffin mukaan yksi Kansainliiton merkittävimmistä tapahtumista. Ruotsi oli tukenut vain Saksan liittymistä Kansainliiton neuvoston pysyväksi jäseneksi, vaikka Austen Chamberlain oli todennut Ruotsin Lontoon-lähettiläälle, että myös Puolalla ja Espanjalla oli oikeus vaatia paikkaa neuvostossa. Kun mikään muu vaihtoehto ei sopinut, Ruotsin ulkoministeri Östen Undén tarjosi Ruotsin paikkaa neuvostossa Saksalle vastustaen samalla Puolan ja Espanjan jäsenyyttä. Tämä oli aiheuttanut Grant Duffin mukaan poliittisen myrskyn Ruotsissa ja ulkoministeriä oli syytetty rauhan ja oikeustajun ihanteiden hylkäämisestä suurvaltapolitiikan jalkoihin:

*”Kansainliiton syyskuisen kokouksen lopputulos, jonka mukaan Saksasta tuli neuvoston jäsen ja Ruotsi erosi, jokseenkin kiteytti Ruotsin julkisen mielipiteen Kansainliittoa kohtaan, mikäli sosiaalidemokraatteja ei oteta lukuun. Suhtautumista voi kuvailla lyhyesti seuraavalla tavalla: Ruotsi suhtautui aluksi Kansainliittoon samalla tavoin kuten presidentti Wilson, toisin sanoen pitäen sitä instituutiona, jonka tarkoituksena on edistää ’puhdasta oikeutta’ kansainvälisissä suhteissa.”*⁵³

B. J. C. McKercherin mukaan Saksan liittyminen Kansainliittoon oli osoitus Iso-Britannian harjoittamasta suurvaltapolitiikasta Kansainliitossa. Ranskan tukema Puola ei saanut paikkaa Kansainliiton neuvostosta Ruotsin vastustuksen takia. Myös Austen Chamberlain ja Iso-Britannian ulkoministeriö vastustivat Puolan ehdokkuutta, sillä Saksaa vastustava Puola voisi tuoda poliittista epätasapainoa Kansainliittoon juuri kun Saksa oli saatu järjestön jäseneksi. Britannia ei kuitenkaan halunnut hankaloittaa sen suhteita Puolaan ja antoi muiden neuvoston jäsenten, etupäässä Ruotsin, vastustaa Puolan valintaa Kansainliiton neuvostoon.⁵⁴ Vaikka Kansainliitto nähtiin yhä enenevässä määrin Ruotsissa suurvaltapolitiikan foorumina, piti Grant Duff Locarnon sopimusten vaikutusta merkittävänä,

⁵³ ”The results of the September meeting of the League, at which Germany became a member of the Council and Sweden left it, tended rather to crystallise the attitude of the Swedish public, with the possible exception of the Social Democrats, towards the League. This attitude may be described briefly as follows: Sweden at first regarded the League of Nations much in the same spirit as President Wilson, viz., that it was an institution devised to promote ‘pure justice’ in international affairs.” SWEDEN, Annual Report, 1926, Sir A. Grant Duff to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 24, 1927. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 389–395.

⁵⁴ McKercher 2003, 215.

joka tultiin vielä huomaamaan myös ruotsalaisten keskuudessa. Ruotsin kansa oli saanut lähettilään mukaan oppitunnin kansainvälisten suhteiden muodostumisesta ja siitä, että Kansainliitto on ihmisten muodostama järjestö, eikä vain ihanne.⁵⁵ Grant Duffin selonteosta saa kuvan, että Unden oli tehnyt oikein antamalla Ruotsin paikan Kansainliiton neuvostossa ja samalla kriitikot Ruotsissa esitettiin lapsellisina valittajina, jotka eivät ymmärtäneet teon merkittävyyttä kollektiivisen eurooppalaisen edun saavuttamisessa.

Locarnon sopimusten jälkeinen rauhanomainen jakso näkyi brittiedustajien raportoinnista ruotsalaisten suhtautumisesta Kansainliittoon. Raportit koskien ruotsalaisten suhtautumisesta Kansainliittoa kohtaan vähenivät muun raportoinnin myös vähennytyä. Grant Duffia suurlähettiläänä seurannut John Tudor Vaughan kirjoitti ruotsalaisten välinpitämättömyydestä Kansainliittoa kohtaan keväällä 1929. Tämä osittain johtui siitä, ettei mitään erityistä ollut tapahtunut Euroopan politiikassa, mutta toisaalta myös siitä, että ruotsalaiset odottivat Kansainliitolta vähemmän kuin järjestön alkuaikoina. Tudor Vaughnanin mukaan Ruotsi jakoi tietyissä piireissä Britannian kanssa saman näkemyksen Kansainliitosta: järjestö oli parhaimmillaankin epätäydellinen, eikä siltä sopinut odottaa enempää, mitä se pystyi tarjoamaan. Vaikka Kansainliitto katsottiin yhä olevan suurvaltojen intressejä palveleva järjestö, oli sillä rajallisuudestaan huolimatta tiettyjä ansioita.⁵⁶ Alkuajan ruotsalainen jopa naiivi idealismi oli vaihtunut vuosiansaatossa kyyniseksi realismiksi.

Iso-Britannian diplomaatit suhtautui Ruotsin toimintaan Kansainliitossa varsin vaihtuvalla mielenkiinnolla 1920-luvulla. Kansainliittoa perustettaessa briteille oli tärkeää saada Ruotsi mukaan järjestön toimintaan, sillä vielä tuolloin Kansainliiton jäsenyys nähtiin keinona sitoa Skandinavian maat maailmansodan voittajavaltioiden leiriin. Ruotsalainen kritiikki Kansainliittoa kohtaan koskikin juuri Iso-Britannian ja Ranskan intressien ajamista, joten sosiaalidemokraattien ylevämmät ajatukset kansainvälisestä oikeudesta, rauhasta ja aseistariisunnasta olivat hyveitä, joita tukemalla ajatukset Kansainliitosta suurvaltapolitiikan välineenä hälvenisivät ja ruotsalaiset saataisiin tukemaan järjestöä.

⁵⁵ SWEDEN, Annual Report, 1926, Sir A. Grant Duff to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 24, 1927. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 389–395.

⁵⁶ SWEDEN, Annual Report, 1928, Sir T. Vaughan to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 8, 1929. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 157–162.

Britit saivat kuitenkin huomata, että vaikka Ruotsi jo heti alkuvaiheessa liittyi Kansainliittoon ja omaksui aktiivisen toimijan roolin, järjestöön suhtauduttiin Ruotsissa varauksella. Kun Saksa liittyi Kansainliiton jäseneksi 1926 ja sai paikan sen neuvostosta, menetti Ruotsi merkitystään ja vaikutusvaltaansa Kansainliitossa. Tämä näkyi myös brittiedustajien raportoinnin vähentymisenä ja asenteiden koventumisen ruotsalaisia kohtaan. Vaikka Ruotsin yhteiskunnan saksalaismielisyys oli hälvennyt maailmansodan ajoilta, näkivät brittiedustajat siitä yhä merkkejä juuri Kansainliitto-keskusteluissa. 1920-luvun kuluessa karisivat myös ruotsalaisten idealistiset haaveet Kansainliitosta ylevänä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistäjänä, mikä Arthur Grant Duffin ja Tudor Vaughanin mukaan lopulta oli positiivista kehitystä.

1.3 Kommunismia vastaan riisutuun aseinen – Brittidiplomaattien suhtautuminen Ruotsin sosiaalidemokraatteihin

Kiinnostava piirre brittidiplomaattien raporteissa koskien Ruotsia 1920-luvulla oli edustajiston kiinnostus Ruotsin sosiaalidemokraatteja kohtaan. Ruotsin vasemmistohallitusten hallitusohjelmat ja sosiaalidemokraattien puheet kiinnostivat brittejä varsinkin 1920-luvun alkupuoliskolla. Maailmansodan aikana Britannia tuki Ruotsin vasemmistoa tavoitteenaan vieraannuttaa Ruotsia Saksasta ainakin taloudellisesti. Läntisten parlamentarismimallien kasvanut kannatus Ruotsin vasemmistossa keskuudessa nähtiin myös positiivisena kehityksenä.

Sosiaalidemokraattien johtaja Hjalmar Branting tunnettiin yleisesti liittoutuneiden kannattajana. Brantingia kritisoitiin kotimaansa oikeistolehdistössä moneen otteeseen länsiaktivismista, ja että tämä on valmis hylkäämään Ruotsin puolueettomuuden viemällä maan liittoutuneiden leiriin. Samaan aikaan Ruotsin politiikka oli varsin myötämielistä Saksaa kohtaan. Poliittinen oikeisto ja kuningas Kustaa V olivat tunnettuja saksalaismielisyystään ja monet oikeistointellektuellit kannustivat Ruotsia tukemaan germaanista kulttuuria sen taistelussa itäisiä slaavikansoja vastaan ja estämään Yhdysvaltain, Britannian ja Ranskan levittämää demokratia- ja parlamentarismipropagandaa. Avoimesti Britanniaa kannattavat liberaalit ja sosiaalidemokraatit taas kritisoivat Saksalle edullisia

kauppasopimuksia, julistivat liittoutumisen Saksan kanssa olevan mahdottomuus sekä kannattivat lännen demokraattisia ja parlamentaarisia ihanteita.⁵⁷

Iso-Britannian Tukholman lähetystöneuvos Patrick Ramsay raportoi sosiaalidemokraattien vaalikampanjan käynnistämisestä 8. elokuuta 1920 tulevia valtiopäivävaaleja varten. Monet puolueen johtohahmot olivat pitäneet puheita suurille joukoille ihmisiä Tukholmassa. Tuolloin Ruotsin pääministerinä toiminut Hjalmar Branting oli korostanut sosiaalidemokraattien vaaliohjelman kulmakiviä: tuotantovälineiden kansallistamista ja ”teollista demokratiaa”. Poliittinen demokratia tarkoitti pääministerin mukaan taloudellisen demokratian saavuttamista. Työväenliikkeen tavoitteet olivat Brantingin mukaan saavutettavissa vain modernin yhteiskunnan avulla, eikä matkimalla Venäjällä käytettyjä keinoja. Branting oli korostanut yhteiskunnallista vaikuttamista, sillä vallankumous koituisi lopulta työväestöä vastaan, vieden sitä vain kauemmaksi taloudellisesta tasa-arvosta. Ramsayn mielestä vaalitulaisuus osoitti, että sosiaalidemokraatit eivät olleet perillä ääntäjien vaatimuksista. Yksityiskohtaisia lupauksia ei pyritty antamaan, mikä johtui Ramsayn mukaan istuvan hallituksen tappiosta kunnallisverouudistuksen läpiviennissä valtiopäivillä. Sosiaalidemokraattien vaaliohjelma oli lähetysneuvoksen mielestä liian monimutkainen kansan ymmärrettäväksi.⁵⁸

Ruotsin sosiaalidemokraatit pyrkivät 1920-luvulla tekemään poliittista pesäeroa kommunisteihin ja muuhun ääriajatteluun. Jakautuminen tapahtui vuonna 1917, kun kommunistit ja muut äärivasemmistolaiset erotettiin Ruotsin sosiaalidemokraattisesta puolueesta (SAP). Ero johtui juuri suhtautumisessa yhteiskunnalliseen muutokseen. SAP keskittyi yhteiskunnalliseen reformismiin parlamentaarisin keinoin yhteistyössä muiden valtiopäiväpuolueiden kanssa, kun taas äärivasemmisto kannatti vallankumousta työväestön tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä vastakkainasettelu oli tyypillistä Skandinavian maiden sosialistisille liikkeille maailmansotien välisellä kaudella.⁵⁹ Ruotsin sosiaalidemokraatit olivat hyväksyneet parlamentaarisen demokratian keinokseen ajaa yhteiskunnallista muutosta vallankumouksen sijaan. Tässä suhteessa ruotsalainen sosiaalidemokratia muistutti Iso-Britannian työväenliikettä.⁶⁰

⁵⁷ Ihalainen 2017, 61 ja 252.

⁵⁸ Mr. Ramsay to Earl Curzon, Stockholm, August 10, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 69–70.

⁵⁹ Salmon 1997, 172.

⁶⁰ Ihalainen 2017, 57–58.

Yhteys Iso-Britannian työväenliikkeeseen näkyi Ruotsin hallituksen suhtautumisessa Puolan ja Neuvosto-Venäjän väliseen sotaan 1920-luvun taitteessa. Neuvosto-Venäjä oli hyökännyt Puolaan kesällä 1920 ja Ruotsissa suhtauduttiin tilanteeseen huolestuneesti. SAP:n muodostama hallitus oli korostanut Ruotsin puolueettomuutta, jonka ääriivasemisto oli asettanut kyseenalaiseksi. Patrick Ramsay raportoi elokuussa 1920 Per Albin Hanssonin vaalitulaisuudessa pitämästä puheesta, joka lähetystöneuvoksen mukaan oli suunnattu nimenomaan ”Ruotsin bolsevikkeja” vastaan. Iso-Britannian työväenliike oli korostanut konfliktin rauhanomaista ja puolueetonta selvittämistä, minkä merkitystä Ruotsin puolustusministeri puheessaan korostanut. Hansson oli kertonut kuulijoilleen, miten Britannian työväenliike oli jo toimillaan rauhan ja Puolan itsemääräämisoikeuden takaamiseksi vaikuttanut suuresti brittihallituksen toimintaan konfliktissa. Tämä oli Hanssonin mukaan Toisen internationaalisen (kansainvälisen sosialistisen yhteistyöelimen, johon myös SAP oli kuulunut), edustajien aikaansaannosta. Hanssonin mukaan Ruotsin kommunisteilta oli tekopyhää epäillä Ruotsin hallituksen puolueettomuuspolitiikkaa, kun samaan aikaan he toiminnallaan tukivat Neuvosto-Venäjän aggressiivista politiikkaa.⁶¹

Kommunistinen propaganda oli voimakasta Skandinaviassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja Iso-Britannian ulkoministeriössä tätä seurattiin huolestuneena. Kommunismien leviäminen Skandinaviassa katsottiin uhaksi varsinkin brittien taloudellisille intresseille, sillä varsinkin maailmansodan päättymisen jälkeen kommunismi kytkettiin Saksaan ja sen pyrkimykseen saavuttaa takaisin sen aikaisempi taloudellinen herruus Skandinaviassa. Huoli hälveni, kun pelko kommunistisesta vallankumouksesta Saksassa ei toteutunutkaan. Toinen ja pitempikestoinen syy vastustaa Skandinavian kommunismia oli aatteen yhteiskunnallista häiriötä tuottava vaikutus. Tässäkin taustalla oli taloudellinen ulottuvuus, sillä yhteiskunnalliset häiriöt olisivat voineet haitata Britannian ja Skandinavian maiden kaupankäyntiä. Iso-Britannian ulkoministeriössä katsottiin, etteivät Venäjän bolsevikit toimineet brittiyhteiskunnan sääntöjen ja normien mukaan, joita Foreign Officessa pidettiin universaaleina arvoina.⁶²

⁶¹ Mr. Ramsay to Earl Curzon, Stockholm, August 20, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 77–78.

⁶² Sundbäck 2001, 138–145.

Brittidiplomaattien kirjoittamista dokumenteista saa selvän kuvan, että sosiaalidemokraatit nähtiin vastavoimana kommunisteille kilvoittelussa ruotsalaisen työväestön kannatuksesta. Varsinkin SAP:n vaalikampanja vuonna 1920 kiinnosti Britannian edustustoa. Ruotsin ulkoministerin, SAP:n Erik Palmstiernan puhetta oli lainattu Patrick Ramsayn raportissa seuraavasti:

”Sitten paroni Palmstierna hyökkäsi kiivaasti äärisosialisteja vastaan päättäen seuraaviin sanoihin: ’Bolshevismi ei tule ikinä saamaan sijaa, eikä tule ikinä olemaan valtatekijä Ruotsissa. Tämä on jo osoitettu vaaleissa.’ (Kovaaäänisiä suosionosoituksia.)”⁶³

Kiinnostus Ruotsin sosiaalidemokraatteja kohtaan näyttäytyi juuri briteille edullisesti SAP:n korostaessa vastahakoisuuttaan kommunismia kohtaan ja myötämielisyydessä Iso-Britanniaan. Vaikka valta vaihtui vuoden 1920 valtiopäivävaalien jälkeen ja Ruotsiin muodostettiin oikeistohallitus, pidättäytyivät sosiaalidemokraatit maltillisina. Britannian Ruotsin lähettiläs Colville Barclay kirjoitti raportissaan uuden hallituksen astuessa virkaan syksyllä 1920, että sosiaalidemokraattinen lehdistö oli suhtautunut toiveikkaasti uuteen hallitukseen. Ruotsalaisen työväenliikkeen ei oletettu radikalisoituvan, sillä myös oikeistohallituksen katsottiin suhtautuvan myötämielisesti työväenluokkaan.⁶⁴

Vaikka talous kehittyi maailmansotien välisenä aikana, Skandinavian maat eivät säästyneet eurooppalaisesta epävakaudesta ja kriiseistä. Skandinavian maat kamppailivat suhteellisen korkeiden työttömyyslukujen kanssa, esimerkiksi Ruotsissa vuosien 1921–1939 aikana työttömiä oli keskimäärin noin 15 % työväestöstä.⁶⁵ Työttömyys oli vakava sisäpoliittista epävakautta aiheuttanut ongelma, jota niinkään sosialidemokraatit kuin porvaripuolueetkaan eivät pystyneet ratkaisemaan 1920-luvulla. Kommunistit pystyivät monissa tapauksissa toimimaan työväestön äänitorvina. Tämä aiheutti silloin tällöin levotto-

⁶³“Baron Palmstierna then delivered a vehement attack on the Extreme Socialists, terminating with the following words: ‘Bolshevism will never get any hold, will never be any power in Sweden. This has already been shown by the elections.’ (Loud cheers.)” Mr. Ramsay to Earl Curzon, Stockholm, September 18, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 88—90.

⁶⁴ Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, October 29, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 90—91.

⁶⁵ Hilson 2007, 18.

muuksia 1920-luvun lopulla. Sosiaalidemokraatit olivat muodostaneet vuonna 1921 vähemmistöhallituksen, joka joutui kamppailemaan taloudellisen taantuman kimpussa. Työttömyystilanne oli antanut tilaisuuden Ruotsin äärivasemmistolle hankkia valtaa sosiaalidemokraattien kustannuksella. Brittiedustajat olivat huomanneet jo aiemmin, että Hjalmar Brantingin maltillinen linja oli vähentänyt tämän vaikutusvaltaa puolueen nuoremmissa jäsenissä, jotka vaativat radikaalimpia toimia työväestön etua ajaakseen.⁶⁶

Kuvaava esimerkki Ruotsin sisäpoliittisesta tyytymättömyydestä oli Patrick Ramsayn raportti huhtikuulta 1921. Ramsay raportoi sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen ongelmista vallalla olevan työttömyystilanteessa. Hallitus on riippuvainen muiden puolueiden tuesta, ja kommunistit näkivät nyt Ramsayn mukaan mahdollisuuden hankkia valtaa. Ramsayn mukaan hallitus on laatinut lähestyvää vappua varten ”militantin” julistuksen, joka kutsuu työväestön tukemaan sosiaalidemokraattihallitusta vappupäivänä luokkataistelussa sen porvarivastustajia vastaan niin kotona kuin ulkomailla, sekä vapauttamaan Saksan kansan voittajavaltioiden orjuudesta ja Venäjän sen eristäytyneisyydestä. Konservatiivi- ja liberaalilehdistö oli vastannut tähän ulkoparlamentaariseen painostukseen tuomalla esille, että julistus on vain hämäystä, jolla huomiota viedään pois hallituksesta, joka on kykenemätön hoitamaan työttömyysongelmaa. Ramsay ei kuitenkaan raportissaan uskonut, että näin hyökkäävä manifesti oli pääministeri Brantingin laatima, saati hyväksymä, sillä pääministerin huomio on ollut tulevan Genovan konferenssiin valmistautumisessa sekä valtiopäivätyössä. Ramsay syyttää vappumanifestin laatimisesta sosiaalidemokraattipuolueen vasenta siipeä, joka koostui hänen mukaansa nuorista idealisteista. Vasemmiston vappujulistus ei kerro mitään Ruotsin hallituksen tulevaisuuden politiikasta, sillä vappupäivä on maailmanlaajuisesti juhla, jolloin sosiaalipolitiikan intoilijat saavat vapaan kanavan ”hölösiselle” retoriikalleen.⁶⁷ Ramsayn raportti on esimerkki Ruotsin 1920-luvun alun hallitusten toimintavaikeuksista ja kommunismin kasvun pelosta Skandinaviassa. Lähetystöneuvos pyrki lieventämään Foreign Officen mahdollisia huolia kommunismin leviämisestä Ruotsissa, eikä uskonut vasemmiston ottavan väkivalloin valtaa. Sosiaalidemokraattien johtajaa, pääministeri Hjalmar Brantingia Ramsay ei

⁶⁶ SWEDEN, Annual Report, 1920, Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, April 22, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 136–169.

⁶⁷ Mr. Ramsay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, April 4, 1922. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 289–290.

halunnut tuomita, sillä häntä on pidetty vaikutusvaltaisena Britannian-ystävänä jo maailmansodan ajoilta saakka. Raportti kuvastaa brittiedustajien suhtatumista Ruotsin sosiaalidemokraatteihin, joita pidettiin maltillisina yhteiskunnan vakauttajina. Poliittisesti vakaana Skandinavia oli elinehto Iso-Britannian kaupallisille intresseille.

Toinen Iso-Britanniaa Ruotsin sosiaalidemokraateissa kiinnostanut seikka oli suhtautuminen Kansainliittoon. Aseistariisunta oli yksi Versaillesin rauhansopimuksen tavoitteista. SAP tukeutui ulkopoliitikassaan Kansainliittoon ja tuki sen pyrkimyksiä kansainväliseen tasa-arvoon ja aseistariisuntaan maailmanrauhan takaamiseksi. Hjalmar Branting oli innokas Kansainliiton kannattaja ja toimi moneen otteeseen Ruotsin edustajana Genevessä. Kansainliitto nähtiin sosiaalidemokraateissa foorumina, jossa Ruotsi voi harjoittaa aktiivista puolueettomuutta ja kansainvälisyyttä. Turvatakseen rauhan tulevaisuuden Euroopassa Ruotsin sosiaalidemokraatit kannattivat aktiivisesti Kansainliiton hankkeita aseistuksen rajoittamisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä.⁶⁸ Myös Iso-Britannia kohtasi painetta supistaa omaa armeijaansa maailmansodan jälkeen. Varoja tarvittiin muun muassa sodan jälleenrakennukseen ja britti-imperiumin kehittämiseen. Elokuussa 1919 Iso-Britannian hallituksen mietinnöissä lanseerattiin niin kutsuttu kymmenen vuoden sääntö, jonka mukaan ministeriöitä ohjeistettiin talousarvioita laskiessaan ottamaan huomioon, ettei brittiläinen imperiumi ota osaa suureen sotaan seuraavan kymmenen vuoden aikana, eikä brittiarmeijaa aiota käyttää tähän tarkoitukseen. Britannia leikkasi puolustusmäärärahoja dramaattisesti sodan jälkeen. 1919–1921 puolustusmenot putosivat 766 miljoonasta punnasta 189 miljoonaan puntaan. Menoleikkaukset eivät kuitenkaan riittäneet ja talousahdinko vuosina 1920–1921 yhdistettynä varovaiseen valtion varojen kulutukseen lisäsivät tahtoa leikata puolustusmenoja yhä enemmän.⁶⁹ Kansainvälisessä aseistariisunnassa nähtiin keinona ratkaista myös Iso-Britannian puolustuskysymys. Iso-Britannian työväenliike oli samoilla linjoilla kuin Ruotsin sosiaalidemokraatit; kansainvälinen aseistariisunta oli maailman maiden ainoa turvallisuustae.⁷⁰

Sosiaalidemokraatit joutuivat jatkuvasti hallitusvastuussa olleessaan vastaamaan puolustuspolitiikkaansa kohdistuneeseen kritiikkiin. Varsinkin poliittinen oikeisto ja Ruotsin ar-

⁶⁸ Agius 2006, 70—71.

⁶⁹ Sharp & Jeffery 2003, 125—126.

⁷⁰ Mowat 1968, 180.

meijan upseerit olivat puolustusleikkauksia vastaan. Patrick Ramsay raportoi sosiaalidemokraattihallituksen argumenteista kritiikkiä kohtaan vuonna 1920. Kritiikkiä oli tullut niin poliittisesta oikeistosta kuin äärivasemmistosta. Oikeiston mukaan sosiaalidemokraattihallitus oli budjettileikkauksillaan vastuuttomasti tuhonnut sekä Ruotsin armeijan, että laivaston. Äärivasemmisto kritisoi taas hallitusta siitä, ettei se ollut tehnyt tarpeeksi puolustusleikkauksia ja syytti puolustusministeri Per Albin Hanssonia militarismiin ruumiillistumaksi. Hansson oli puolustanut puheessaan puolustusleikkausten tärkeyttä, mutta oli myöntänyt, ettei työtä ollut tehty vielä tarpeeksi. Toivonsa aseistariisunnan edistämiseksi puolustusministeri oli asettanut Kansainliittoon. Järjestöä Hansson oli kuvailut Ramsayn mukaan aseistariisunnan välineeksi, jota sosiaalidemokratian tulee hyödyntää. Puolustusministeri oli puheessaan korostanut, että kansainvälinen aseistariisunta oli nykypäivän vaatimus, eikä vain tavoite kaukaisessa tulevaisuudessa. Aseistariisuntaan tuli pyrkiä maidenvälisellä yhteistyöllä.⁷¹

1920-luvun jälkipuoliskolla Kansainliitto ryhtyi tarmokkaasti ratkomaan aseistariisuntakysymystä, mutta käsittely ei edennyt vuosiin Saksan ja Ranskan välillä ilmenneiden näkemuserojen takia. Jokaiselle maalle sen oma turvallisuus oli läheisin ja vain sen omat riskiarviot luotettavia puolustusmenoista keskusteltaessa.⁷² Kysymys Ruotsin puolustamisesta kiinnosti brittejä läpi 1920-luvun ja varsinkin valtion leikkaukset puolustusmenoihin herätti mielenkiintoa. Koska sosiaalidemokraatit olivat suurimmista puolueista myötämielisimpiä puolustusleikkauksiin, suhtauduttiin SAP:n avauksiin mielenkiinnolla. Vuoden 1925 puolustusuudistuksessa Ruotsi oli radikaalisti leikannut armeijansa kokoa. Iso-Britannian Ruotsin-suurlähettiläs Tudor Vaughan raportoi kesällä 1928 SAP:n puoluekokouksesta, jossa valittiin puolueelle uusi johtaja edesmenneen Hjalmar Brantingin paikalle. Kysymys Ruotsin puolustuksesta jakoi nyt jo sosiaalidemokraattejakin. Entinen ulkoministeri Hansson oli pitänyt leikkauksia jo liian suurina, eikä pitänyt armeijaa enää tarpeeksi tehokkaana, vaikka varoja oli tarkoitus siirtää puolustusvoimien tehostamiseen kenttäarmeijan koon kustannuksella. Entinen pääministeri Rickard Sandler toi sosiaalidemokraattien puoluekokouksessa esille, että Ruotsi on tehnyt suurempia puolustusleikkauksia kuin suuri osa muista valtioista. Suuri osa puoluekokouksen edustajista kannatti

⁷¹ Mr. Ramsay to Earl Curzon, Stockholm, August 10, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 69–70.

⁷² Saarinen 2006, 892.

näistä kannanotoista huolimatta Ruotsin täydellistä aseistariisuntaa niin pian kuin mahdollista. Tudor Vaughanin mukaan sosiaalidemokraattien julkilausumat kertoivat puolueen radikalisoitumisesta, kun se pyrki löytämään uutta suuntaa Hjalmar Brantingin jälkeen.⁷³

Britit olivat kiinnostuneita Ruotsin ja muiden Skandinavian maiden pyrkimyksistä aseistariisuntaan 1920-luvulla, varsinkin se itsekin pyrki siirtämään varoja asevarustelulta yhteiskunnan muihin tarpeisiin. Patrick Salmonin mukaan Skandinaviasta tuli 1920-luvulla ”yhteiskunnallinen laboratorio”, jonka kokeiluja eri yhteiskunnan aloilla seurattiin ja raportoitiin ympäri maailman.⁷⁴ Ruotsin leikkauksia maanpuolustukseen ja ulkopoliittista tukeutumista Kansainliittoon voidaan pitää myös tällaisena yhteiskunnallisena kokeiluna. Kansallinen turvallisuus oli ennen tukeutunut maanpuolustukseen ja maiden välisiin liittolaisuuksiin. Aseistariisunta ja valtion turvallisuuden asettaminen kansainvälisen järjestyksen harteille uutta. Ruotsin parlamentaarisen demokratian kehitys maailmansodan jälkeen ajoi sosiaalidemokraatteja tavoittelemaan positiivista ja idealistista ”valaistunutta” ulkopoliitiikkaa.⁷⁵

Iso-Britannian kiinnostus Ruotsin sosiaalidemokraatteja kohtaan näkyi selvästi lähdeaineistossa. SAP:ta koskevia raportteja oli paljon enemmän verrattuna Ruotsin oikeistoa koskevaan raportointiin. Esimerkiksi Ruotsin oikeiston tai liberaalien vaalikampanjasta ei ole raportteja lähdeaineistossa. Raportit olivat suurelta osin vain tapahtumien kuvausta, eivätkä diplomaatit lähteneet laajemmin kommentoimaan esimerkiksi yhteiskunnallisten reformien vaikutusta ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Kiinnostus sosiaalidemokraatteihin kuitenkin väheni samalla kun Skandinavia menetti merkitystään brittien silmissä 1920-luvun kuluessa. Britit näkivät selvästi Ruotsin sosiaalidemokraatit intressejään tukevana poliittisena ryhmittymänä ja varsinkin puolueen 1920-luvun alkupuoliskon johtohahmoa Hjalmar Brantigia Iso-Britannian ystävänä ja brittien intressien edistäjänä. Brittidustajien silmissä maltillisilla sosiaalidemokraateilla oli suuri rooli työväestön puolestapuhujina, demokratian edistäjinä ja kommunismin leviämisen estäjinä. Ulkopoliitikassaan

⁷³ Sir T. Vaughan to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, June 30, 1928. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 95–96.

⁷⁴ Salmon 1997, 170.

⁷⁵ Salmon 1997, 174.

SAP jakoi samat arvot Iso-Britannian kanssa Kansainliiton tukemisessa, aseistariisunnassa ja maailmanrauhan edistämisessä.

2. Ruotsin ulkosuhteet

Ruotsi on turvannut kansallisen itsemääräämisoikeutensa puolueettomuuspolitiikalla aina sen suurvalta-ajan päätyttyä 1700-luvulla. Ulkoinen uhka kansalliselle turvallisuudelle oli usein tullut idästä, mistä on osoituksena monet tuhoisat sodat Venäjää vastaan. Tietynlainen Venäjän-pelko on korostunut Ruotsin puolustuspolitiikassa, mikä näkyy yhä tänäkin päivänä Ruotsin pohtiessa omaa kansallista turvallisuustilannettaan. Ensimmäisen maailmansodan aikana tilanne oli kiristynyt ja Ruotsissa todella pelättiin Venäjän hyökkäystä maahan. Tämä pelko taas sai Ruotsin etsimään turvaa Saksalta, joka historiallisesti oli antanut turvaa ruotsalaisille itäistä uhkaa vastaan. Ensimmäisen maailmansodan aikana länsivallat pitivät Ruotsia jopa Saksan satelliittivaltiona.

Ulkopoliittinen tilanne muuttui radikaalisti ensimmäisen maailmansodan päätyttyä loppusyksystä 1918. Itämeren alueen perinteiset suurvallat Saksa ja Venäjä olivat heikkouden tilassa Saksan hävittyä sodan ja Venäjän ajauduttua valtiolliseen sekasortoon ja sisällissotaan. Myös Ruotsin geopoliittinen asema muuttui sille suosiollisemmaksi, kun Venäjän keisarikunnasta irtautuneiden alueiden kansat korostivat itsemääräämisoikeuttaan ja muodostivat omia itsenäisiä valtioitaan Venäjän länsiosiin. Ruotsissa oltiin tyytyväisiä, että Suomen itsenäistyminen muodosti puskurin sen ja Venäjän väliin. Tilanteen näyttäessä turvallisuuspoliittisesti suosiolliselta heräsi Ruotsissa kysymys sen puolustuksen tulevaisuudesta. Tulisiko puolueettomuuspolitiikkaa jatkaa samalla vähentäen puolustumenoja vai tulisiko Ruotsin ottaa aktiivisempi rooli Pohjois-Euroopan politiikassa suurvaltojen kustannuksella?

Britannia oli myös kiinnostunut Itämeren maiden turvallisuuspolitiikasta, sillä sen intresseissä oli sen meriliikenteelle avoin Itämeri. Iso-Britannia pyrki täyttämään Saksan ja Venäjän jättämän valtatyhjiön Itämerelle tukemalla Baltian maiden itsenäistymispyrkimyksiä ja tukemalla valkoisia joukkoja Venäjän sisällissodassa. Saksalaisten joukkojen vetäytyttyä Baltiasta maailmansodan jälkeen pitivät britit bolsevikkeja pahimpana uhkana Itämeren alueen turvallisuudelle. Samalla Britannia pyrki turvaamaan omia intressejään Pohjois-Euroopassa pitämällä muiden suurvaltojen, kuten Saksan ja Ranskan, vaikutusvaltaa mahdollisimman pienenä. Vaikka valtatyhjiö tarvitsi täyttäjää, ei Britannia

pitänyt sen mahdollisuuksia jatkaa aktiivista Itämeren-politiikkaa kovin suurina.⁷⁶ Pohjois-Eurooppaan oli tarvetta luoda briteille ystävällismielinen blokki, joka omalla toiminnallaan pitää yllä rauhaa Itämerellä ja turvaa näin Britannian intressejä.

2.1 Skandinavian blokki – Uhka vai mahdollisuus brittien intresseille?

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Iso-Britannian valtiojohto pohti Itämeren-politiikkaansa laatiessaan mahdollisuutta muodostaa Pohjois-Euroopan puolueettomien Skandinavian maiden sekä vastaitseenäistyneiden Suomen ja Baltian maiden välille liitto. Liiton tarkoituksena olisi ollut muiden suurvaltojen, etupäässä Saksan ja Venäjän vaikuttamiskykyjen ehkäiseminen ja Itämeren avoinna pitäminen Britannian laivaliikenteelle niin rauhan kuin sodan aikana. Ajatukset Itämeren maiden välisestä valtioliitosta virisivät skandinavismista, joka korosti Skandinavian maiden historiallista, poliittista ja taloudellista yhteyttä. Epäilyksiä kuitenkin herätti liiton mahdollinen sotilaallinen voima Saksan ja Venäjän ristipaineissa.⁷⁷ Britit eivät myöskään luottaneet heti maailmansodan jälkeen ruotsalaisiin sodan aikana esiintyneen Saksa-mielisyyden takia ja pyrkivät omissa kaavailuissaan pitämään Ruotsin mahdollisen valtioliiton ulkopuolella. Ruotsin ja Suomen oikeistopiireissä esiintyneisiin haavekuviin Ruotsin hegemoniasta Pohjois-Euroopassa britit suhtautuivat jopa vihamielisesti.⁷⁸

Skandinavian maat pyrkivät ulkopoliitikassaan pitämään kiinni puolueettomuudestaan vielä maailmansodan jälkeenkin, joten syvä ja sotilaallista osallistumista vaativa liittoutuneisuus ei tullut kysymykseen. Ruotsia, Norjaa ja Tanskaa myös epäilytti ja huolestutti 1920-luvun vaihteessa Baltian maiden ja Suomen turvallisuus, sekä niiden ja Venäjän välinen kiristynyt ulkopoliittinen tilanne. Esimerkiksi Suomi oli Neuvosto-Venäjän kanssa sotatilassa joulukuuhun 1920 saakka. Liika sitoutuminen varsinkin Baltian maihin olisi voinut luoda suoran uhan myös Skandinavian maille mahdollisessa konfliktitilanteessa. Skandinavian maat alkoivat kuitenkin syventää yhteistä yhteistyötään maailmansodan jälkimainingeissa. Britannia seurasi yhteistyön tiivistämistä mielenkiinnolla läpi

⁷⁶ Salmon 1997, 218–219.

⁷⁷ Hovi 1980, 56–57.

⁷⁸ Salmon 1997, 221.

1920-luvun, sillä Skandinavia voisi muodostaa vahvan poliittisen voiman Pohjois-Eurooppaan. Brittidiplomaatit kirjoittivat ahkerasti raportteja kotimaahansa keskinäisen yhteistyön syventämispyrkimyksistä Ruotsin, Norjan ja Tanskan, sekä myös Suomen, välillä.

Skandinavian maiden välinen yhteistyö ei kuitenkaan ollut ongelmaton ja keskinäinen epäluuloisuus maiden välillä esti tarkempien sopimusten laatimisen. Vuosiraportissa koskien Ruotsia vuonna 1920 Iso-Britannian Tukholman-suurlähettiläs Colville Barclay kirjoitti ruotsalaisten, norjalaisten ja tanskalaisten välisestä epäluulosta ja miten se vaikuttaa yhteiseen politiikantekoon. Barclayn mukaan Skandinavian ministereiden yhteisten linjanvetojen laatiminen suuripiirteisimpiin kysymyksiin, kuten Kansainliittoon ja Euroopan jälleenrakennukseen liittyen ei tarkoittanut unionipyrkimyksiä ja yhteisen ulko- tai turvallisuuspolitiikan laatiminen maiden välille ei tullut kysymykseen. Barclayn mukaan Norja ja Tanska suhtautuivat liian epäillen Ruotsin johtoasemaan mahdollisessa Skandinavian valtioliitossa. Ruotsin johtoasema oli lähettilään mukaan kuitenkin elinehto puolustusliiton muodostamisessa, sillä Norja ja Tanska olisivat liian heikkoja sotilaallisesti johtamaan yhteistä valtioliittoa. Skandinaavisen yhteistyön taloudellinen merkitys olisi kuitenkin merkillepantavaa myös Iso-Britannian näkökulmasta.⁷⁹

Skandinavian pyrkivät 1920-luvulla pitämään kynsin hampain yllä puolueetonta asemaansa kansainvälisissä suhteissa. Tämä osaltaan esti myös skandinaavisen yhteistyön syventämisen, sillä sotilaallinen liittoutuminen ja yhteisen ulkopolitiikan laatiminen olisi merkinnyt puolueettomuuden hylkäämistä. Tämä tuli nopeasti selväksi briteille, mistä esimerkkinä voidaan pitää Iso-Britannian Norjan-suurlähettilään nuivaa raportointia mahdollisesta Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Suomen välisestä turvallisuuskonferenssista kesällä 1921, jonka aiheena olisi ollut yhteisen puolustusliiton muodostaminen kommunismin uhkaa vastaan. Lähettiläs oli kuitenkin epäillyt koko konferenssin mahdollisuutta ottaen huomioon norjalaisten epäluuloisuuden suomalaisia kohtaan, sekä sen että Norjan tuolloinen hallitus oli ollut kaikkea syvempää yhteistyötä vastaan.⁸⁰

⁷⁹ SWEDEN. Annual Report, 1920, Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, April 22, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 136–167.

⁸⁰ Sir M. Findlay to the Marquess Curzon of Kedleston, Christiania, September 8, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 213.

Iso-Britannialle sopi tämä tilanne. Britannialle oli parempi, kun skandinaavinen yhteistyö ei tarkoittanut tiiviimpää ulkopoliittista yhteistyötä.⁸¹ 1920-luvun kuluessa mahdolliset valtioliittosuunnitelmat Skandinavian maiden ja tietyin varauksin myös Baltian maiden välillä olivat hälvenneet. Iso-Britannian hallitus oli päättänyt päättää Venäjän-interventionsa keväällä 1919. Taustalla olivat intervention heikot tulokset sen suuriin kustannuksiin nähden sekä sisäpoliittinen vastustus. Britit eivät halunneet myöskään antaa etumatkaa puolueettomille maille, kuten Ruotsille ja Tanskalle, avata kauppasuhteita Neuvosto-Venäjän kanssa.⁸² Skandinavian maissa oli esiintynyt halua normalisoida suhteitaan Neuvosto-Venäjän kanssa, eritoten keskinäisen kaupan alalla, mutta ne pyrkivät seuraamaan Iso-Britannian esimerkkiä. Skandinavia oli ollut heikko lenkki Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen muodostamassa Venäjän-kauppasaarrossa; esimerkiksi Ruotsi oli Neuvosto-Venäjän suurin kauppakumppani vuonna 1918 sekä vuonna 1920.⁸³ Tässä valossa Skandinavian maiden kykenemättömyys muodostaa yhteistä ulkopoliittista linjaa sopi briteille, koska Pohjois-Euroopan pienet valtiot olivat heikompia taloudellisia kilpailijoita erikseen kuin yhteisessä unionissa.

Skandinavian maat pyrkivät korostamaan Euroopan rauhan ylläpitoa ajaessaan yhteisiä arvoja kuten kansainvälistä oikeudenmukaisuutta ja tasapuolisuutta yhteisissä päätöksissä kansainvälisillä foorumeilla, kuten Kansainliitossa ja erinäisissä kansainvälisissä konferensseissa. Pohjoismaat muodostivat Kansainliitossa oman leirinsä, jonka politiikka oli varsin samankaltaista ja se muodostettiin usein paikan päällä Genevessä, mikä tarjosi oivan paikan niin virallisille kuin epävirallisille tapaamisille diplomaattien ja delegaatioiden kesken. Ruotsi nähtiin pohjoismaisen leirin johtajana, joka politiikallaan pyrki muokkaamaan Kansainliittoa kiinnittämään enemmän huomiota maailman pikkuvaltioihin, aseistariisuntaan, kansainvälisen oikeuden kehittämiseen sekä järjestön sanktiokäytäntöihin. Kansainliitto osoittautui tärkeäksi foorumiksi kansainvälisen oikeuden kehittämisessä, mikä oli tärkeää pikkuvaltioille, kuten Pohjoismaille. Pohjoismaiden edustajat toimivat usein sovittelijoina kansainvälisissä kiistoissa, sillä niillä oli harvoin omia intressejä pelissä valtioiden välisissä kiistoissa.⁸⁴

⁸¹ Salmon 1997, 223.

⁸² Hovi 1980, 80–82.

⁸³ Salmon 1997, 224.

⁸⁴ Jaworski 2015, 611.

Skandinavian maiden yhteinen poliittinen rintama Kansainliitossa ei kuitenkaan häirinnyt suuresti brittejä, sillä Skandinavian maiden ajama politiikka oli usein myötämielistä brittien intressien kannalta. Britit suhtautuivat kuitenkin välillä epäillen Skandinavian maiden korostamaan puolueettomuuspolitiikkaan. Brittien epäluuloisuus neutraalien maiden puolueettomuuteen korostui, kun neutraalit maat pyrkivät ajamaan politiikkaa, jonka linjaukset olivat Iso-Britannian intressejä vastaan. Brittien valtionjohdon epäluuloisuus puolueettomia maita kohtaan näkyy ulkoministeriö Foreign Officen laatimassa raportissa, joka käsittelee puolueettomien maiden valmistautumista Genovan konferenssiin. Konferenssi järjestettiin keväällä 1922, ja sen tarkoituksena oli käsitellä maailmansodan jälkeistä jälleenrakennusta Keski- ja Itä-Euroopassa ja pohtia tapoja, joilla Länsi-Euroopan valtiot lähentää suhteitaan Neuvostoliittoon.

Länsi-Euroopan puolueettomien maiden, Ruotsin, Sveitsin, Hollannin, Tanskan, Norjan ja Espanjan hallitusten edustajat olivat kokoontuneet Tukholmassa Ruotsin aloitteesta huhtikuussa 1922 juuri ennen Genovan konferenssia ja keskustelleet aiheista, joita Genovassa oli tarkoitus pohtia. Vaikka puolueettomien maiden kokous oli käsitellyt taloudellisia kysymyksiä, pidettiin sitä Britannian ulkoministeriössä varsin poliittisena, koska tarkoituksena oli Foreign Officen mukaan luoda ”puolueettomille” maille yhteinen linja, miten suhteet luodaan Venäjän uuden hallinnon kanssa ja miten Pariisin rauhansopimuksen ehtoja mietitään uudelleen Euroopan rauhaa silmällä pitäen. Tanskan ulkoministeri oli raportin mukaan maininnut Britannian Tanskan-suurlähettiläälle, että rauhansopimuksen ehdot ovat ”syynä kaikille ongelmille” Euroopassa. Raportissa korostettiin myös, miten ruotsalaisen ekonomin Karl Gustav Casselin ajatukset olivat saaneet huomattavaa julkisuutta Skandinavian maiden lehdistössä. Cassel oli brittien mukaan pitänyt liittoutuneiden sodanjälkeistä politiikkaa tuhoisana Euroopan rauhalle ja korostanut puolueettomien maiden roolia sen muuttamiseksi.⁸⁵

Britannia suhtautui varsin kaksijakoisesti skandinaaviseen yhteistyöhön. Varsinkin 1920-luvun puolessavälissä, kun Neuvostoliitto alkoi taas vahvistua niin taloudellisesti kuin sotilaallisesti, korostuivat puolustusteemat brittilähettiläiden raporteissa. Skandinavian

⁸⁵ THE ATTITUDE OF THE NORTHERN AND WESTERN "NEUTRALS" AT THE GENOA CONFERENCE, Foreign Office, April 4, 1922. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 291-293.

puolustaminen oli herkkä aihe, mikä kiinnosti brittejä, sillä se piti 1920-luvun jälkipuoliskolla Neuvostoliittoa suurimpana uhkana omalle turvallisuudelleen.⁸⁶ Brittidiplomaatit olivat varsin kiinnostuneita keskusteluista Skandinavian puolustamiseksi, sillä Neuvostoliiton vahvistuminen voisi vaikeuttaa sen intressejä Itämerellä. Iso-Britannian amirali teetti laati raportin Itämeren rantavaltioiden merivoimista keväällä 1925, jonka mukaan neuvostolaivasto voisi hallita Itämerta, mikäli muut valtiot toimivat yksin ilman yhteistyötä. Baltian maat ja Suomi eivät olisi amirali teetin mukaan vastata tuolloisilla merivoimillaan Neuvostoliiton vakavaan hyökkäykseen.⁸⁷

Iso-Britannia tuki virallisesti Kansainliiton ajamaa rauhanaatetta ja siihen liittyvää aseistariisuntaa, mihin myös Skandinavian maiden hallitukset olivat sitoutuneet. Brittidiplomaatit olivat kuitenkin hanakasti valmiita raportoimaan eriävistä mielipiteistä, varsinkin jos ne koskivat Skandinavian puolustuksen kehittämistä Neuvostoliiton aiheuttamaa uhkaa vastaan. Britannian Norjan-lähettiläs F. O. Lindley kirjoitti keväällä 1925 ruotsalaisen tutkimusmatkailija Sven Hedinin vierailusta Oslossa, jonka aikana hän oli pitänyt luennon Skandinavian puolustuskysymyksestä. Hedin oli Lindleyn mukaan kritisoinut Skandinavian maiden aseistariisuntaa ja miten vahvistunut Venäjä aiheuttaa yhä suurempaa vaaraa Ruotsille. Ruotsin ja Norjan aseistariisunta voi lisätä Venäjän aggressiivista politiikkaa Skandinaviaa kohtaan. Raportin mukaan Hedin oli korostanut vahvan pohjoisen tarvitsevan voimakasta Norjaa ja Ruotsia. Hedinin luennon lämmin vastaanotto norjalaisyleisöltä korosti lähettiläs Lindleyn mukaan maiden lämmenneitä välejä ja kiinnostusta maanpuolustukseen.⁸⁸

Iso-Britannian suhtautuminen Skandinavian maiden väliseen yhteistyöhön vaihteli ajan myötä 1920-luvulla. Aluksi Britannia pohti mahdollisuuksia Itämeren alueen maiden väliseen valtioliittoon, mutta epäilyksiä herätti Ruotsin mahdolliset hegemoniapyrkimykset ja muiden Skandinavian maiden epäluuloisuus syvempää valtiollista yhteistyötä kohtaan. Skandinaavinen yhteistyö keskittyi keskinäisen kaupan, rajaliikenteen ja kulttuurivaihdon aloille, eikä valtioliittokehityksestä voitu puhua. Tämän vuoksi skandinaavinen yhteistyö ei paljoa kiinnostanut brittejä, mutta osaltaan syvemmän yhteistyön puuttuminen

⁸⁶ Salmon 1997, 223-224.

⁸⁷ Admiralty to Foreign Office, Admiralty, May 15, 1925. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1923–1926, vol. 60, 260-261.

⁸⁸ Mr. Lindley to Mr. Austen Chamberlain, Oslo, May 4, 1925. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1923–1926, vol. 60, 259-260.

Ruotsin, Tanskan ja Norjan välillä palveli Iso-Britannian intressejä. Itämerelle ei muodostanut uutta vahvaa taloudellista toimijaa, joka olisi voinut kilpailla Britannian kanssa, kun se pyrki normalisoimaan suhteitaan Neuvostoliittoon ja elvyttämään idänkauppaa.

Lopulta Skandinavian maiden välinen yhteistyö nähtiin Britanniassa vain Skandinavian alueen rauhanomaisen kehittämisen välineenä, eikä niinkään enää vastavoimana Saksan ja Neuvostoliiton vaikutusvallalle. Iso-Britannian kiinnostus Itämeren kohtaan väheni 1920-luvun alkupuoliskon jälkeen ja konkreettisten käsitysten puute skandinaavisen yhteistyön suunnasta korosti Esa Sundbäckin mukaan, sitä ettei Britanniassa ollut kauaskantoisia poliittisia tavoitteita Itämerellä.⁸⁹ Tähän käsitykseen on helppo yhtyä, sillä britti-diplomaattien raportointi Skandinavian maiden yhteistyöstä väheni 1920-luvun kuluessa.

2.2 Demilitarisointi on tärkeintä – Brittien suhtautuminen Ahvenanmaan-kiistaan

Keisarillisen Venäjän romahdettua ensimmäisessä maailmansodassa alkoi ruotsalaisia kiinnostaa yhä enemmän Ahvenanmaan demilitarisointi ja jopa saarialueen liittäminen osaksi Ruotsia. Suomen sisällissodan puhjettua lähetti Ruotsi sotilasosaston turvaamaan rauhaa Ahvenanmaalle helmikuussa 1918, missä se viipyi aina toukokuuhun asti saksalaisten vaadittua ruotsalaisten joukkojen vetäytymistä. Saksasta oli Venäjän romahtamisen myötä tullut ainoa voimatekijä Itämerellä ja Ruotsi tunnustikin saksalaisten herruuden alueella keväällä 1918. Tätä kautta myös kysymys Ahvenanmaan kohtalosta tuli selvittää Saksan ehtojen mukaisesti.

Asetelma muuttui kuitenkin nopeasti ja arvaamatta. Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa syksyllä 1918 tarkoitti sitä, että myös Ahvenanmaan-kysymys siirtyi liittoutuneiden ratkaistavaksi Pariisiin rauhankonferenssiin. Kun Saksa ei enää tappionsa myötä ollut päättämässä asioista Itämerellä, näki Ruotsi liittoutuneissa uuden toimijan, joka pystyisi päättämään Ahvenanmaan kohtalon, mieluiten juuri Ruotsin eduksi. Ahvenanmaan-

⁸⁹ Sundbäck 2001, 236.

kysymys oli myös brittien mielestä tärkein asia, jonka Ruotsi voisi nostaa esille rauhan-konferenssissa.⁹⁰ Ahvenanmaan kohtalo ja kiista Ruotsin ja Suomen välillä olikin keskei-sin ja merkityksellisin aihe, josta brittidiplomaatit kirjoittivat eniten Ruotsia koskevia ra-portteja laatiessaan 1920-luvun vaihteessa.

Ruotsin ja Suomen väliset neuvottelut päättyivät toinen toisensa jälkeen tuloksettomina. Ruotsi kannatti ulkoisen tahon, toisin sanoen liittoutuneiden, päätäntävaltaa asiassa, kun taas Suomi piti Ahvenanmaan-kysymystä omana sisäisenä asianaan. Iso-Britannia oli kui-tenkin haluton ottamaan kantaa suuntaan tai toiseen kiistassa. Brittien mukaan asia ei ollut liittoutuneiden, eikä varsinkaan Pariisin rauhankonferenssin päätettävissä, sillä kiista ei ollut suoranaisesti yhteydessä ensimmäiseen maailmansotaan. Koska Ruotsin ja Suomen välinen kahdenkeskinen sopimus oli mahdoton, piti Iso-Britannian ulkoasiainhallinto kiistan viemistä Kansainliiton ratkaistavaksi ainoaksi vaihtoehdoksi.⁹¹

Ruotsi piti asiaa tärkeänä ja pyrki vaikuttamaan brittipoliitikoihin ja -diplomaatteihin, jotta kiista ratkaistaisiin Pariisin rauhankonferenssissa. Brittien selvä haluttomuus rat-kaista asia nopeasti hämmensi ruotsalaisia ja herätti epäluuloja brittejä kohtaan, sillä pyr-kiessään vaikuttamaan brittipoliitikoihin ja -diplomaatteihin Ruotsin edustajat korostivat, että suuri osa muista liittoutuneista oli valmis ratkaisemaan kiistan Ruotsin eduksi. Kan-sainliitto-ratkaisua Ruotsi piti turhan hitaana ja riskialttiina peläten, että jokin asiaan liit-tymätön jäsenmaa voisi jarruttaa tahallaan kiistan ratkaisemista.⁹² Britit pitäytyivät kui-tenkin kannassaan, eikä asiaa otettu esille rauhankonferenssin istunnoissa. Briteillä oli oma vähemmistökiista jo omasta takaa, kun irlantilaiset vaativat yhä äänekkäämmin itse-näisyyttä. Koska Ahvenanmaan-kiista ja Irlannin-konflikti olivat luonteeltaan samanlai-sia, kun molemmissa oli kyse kansanosan itsemääräämisoikeudesta, olisi Iso-Britannia joutunut ikävään tilanteeseen, jos se olisi puoltanut Ahvenanmaan-kiistan ratkaisua rau-hankonferenssissa. Myös irlantilaiset tahtoivat autonomiakysymyksensä ratkaistavan Pa-riisin rauhankonferenssissa, mutta tämä ei briteille käynyt päinsä.⁹³

⁹⁰ Memorandum on Scandinavia, Political Section, British Delegation, Paris, January 20, 1919. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, January 1919 – December 1922, 1–3.

⁹¹ Earl Curzon to Lord Acton (Helsingfors), Foreign Office, January 9, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, vol. 59, January 1919 – December 1922, 26-29.

⁹² Earl Curzon to Mr. C. Barclay (Stockholm), Foreign Office, April 15, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, vol. 59, January 1919 – December 1922, 41-44.

⁹³ Saarinen 2006, 879–880.

Asiaa mutkisti ahvenanmaalaisten oma tahtotila liittää asuinalueensa Ruotsin yhteyteen. Ahvenanmaalaisten lähetystö vieraili kesäkuussa 1920 Tukholmassa, missä se tapasi Ruotsin kuninkaan Kustaa V:n, pääministeri Hjalmar Brantingin ja muita hallituksen jäseniä, sekä oppositiopuolueiden johtohenkilöitä. Tapaamisissa ahvenanmaalaisten lähetystö korosti alueen asukkaiden tahtoa liittää Ahvenanmaa Ruotsin yhteyteen, ja mitä pikemmin asia saatiin ratkaistua sitä parempi. Colville Barclay, Iso-Britannian Ruotsin-lähettiläs, oli myös tavannut Ahvenanmaan edustajat, vaikka oli aluksi ollut tapaamista vastaan. Ahvenanmaan edustajat korostivat myös Barclay'lle, että mikäli Ahvenanmaan kiistaa Ruotsin ja Suomen välillä ei saada ratkaistua mahdollisimman pian, ei ole takeita siitä mitä tulee tapahtumaan. Ahvenanmaalaisten mukaan Suomi kuuntelee asiassa vain suurvaltoja, muut ratkaisuyritykset se tukahduttaisi väkivalloin. Mikäli väkivaltaan sortuttaisiin, romuttuisivat Ruotsin ja Suomen suhteet vuosiksi eteenpäin. Barclay korosti ahvenanmaalaisille malttia asiassa, mutta kirjoitti raporttiinsa asioiden menneen jo siihen pisteeseen, että jotain oli tehtävä.⁹⁴

Kiista kävi kuumimmillaan kesällä 1920. Ahvenanmaalaislähetystön Tukholman-vierailun jälkeen Suomen viranomaiset pidättivät kaksi ahvenanmaalaisten johtohenkilöä epäillään heitä maanpetoksesta. Kiista oli lehdistön lempiaihe Ruotsissa ja julkinen mielipide oli saarialueen Ruotsiin liittämisen puolella. Ruotsalaiset pyrkivät sinnikkäästi vaikuttamaan brittien mielipiteeseen, jotta asia saataisiin ratkaistua. Vaikutti siltä, ettei ruotsalaisilla ollut muuta puhuttavanaan, kuten ulkoministeri Curzon muotoili:

“Ruotsin lähettiläs kävi tänään iltapäivällä keskustelemassa kanssani ainaisesta Ahvenanmaan-kysymyksestä.”⁹⁵

Ruotsalaiset korostivat ahvenanmaalaisten omaa tahtoa liittyä Ruotsin yhteyteen ja viimeaikaiset toimet Suomen hallituksen taholta ahvenanmaalaisten hiljentämiseksi olivat lisänneet niin Ahvenanmaalla kuin Ruotsissakin painetta toimia. Ahvenanmaan-kiista oli

⁹⁴ Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 2, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 52-54.

⁹⁵ Earl Curzon to Mr. Barclay (Stockholm), Foreign Office, June 8, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 54-55. “The Swedish Minister came this afternoon to talk to me once more on the eternal Aland Islands question.”

siitä erikoinen, että se oli tuohon aikaan ainoa tapaus, jossa Ruotsin sosiaalidemokraattisella vähemmistöhallituksella oli koko valtakunnan tuki takanaan. Jopa sosiaalidemokraattien poliittiset vastustajat odottivat liittoutuneiden tukevan Ruotsia.⁹⁶ Ruotsin tuon aikainen ulkoministeri Erik Palmstierna maalaili uhkakuvia länsivalloille myötämielisen politiikan päättymisestä, mikäli liittoutuneet pysyvät toimeettomana Ahvenanmaan-kiistassa. Liittoutuneiden tuki oli ainoa asia, mikä piti ulkoministerin mukaan vähemmistöhallituksen kaatumasta.⁹⁷

Britit sinänsä tunnustivat, että ahvenanmaalaisten pyrkimykset olivat lainopillisia. Koska Ruotsi ja Suomi eivät kahden kesken olleet saaneet aikaan ratkaisua, oli ahvenanmaalaisilla oikeus viedä itsemääräämisoikeuttaan koskeva asia Pariisiin rauhankonferenssin neuvottelupöytiin. Toisin kuin muissa Itämeren alueen kiistoissa, ei Iso-Britannia halunnut ottaa aktiivista roolia Ahvenanmaan-kiistassa. Kiistan ratkaiseminen vastapuolen eduksi voisi lisätä liittoutuneiden vastaista mielialaa, mitä Pariisin rauhankonferenssin alaisen Commission on Baltic Affairs -komission mukaan esiintyi muun muassa Ruotsin eliitin ja kansan parissa.⁹⁸ Kansallismielisyys ja julkinen mielipide olivat myös briteille varsin häilyviä käsitteitä. Iso-Britannian Helsingin-lähettiläs muun muassa kirjoitti, että ruotsalaisuuttaan korostavat ahvenanmaalaiset olivat tosiasiasa alkoholiin menevinä tyytymättömiä Suomen kieltolakiin ja katsoivat hyötyvän Ruotsista enemmän kruunun parimman ostovoiman takia markkaan nähden.⁹⁹

Iso-Britannia tahtoi ulkoistaa päätöksenteon Ahvenanmaan-kiistassa Kansainliiton neuvostolle varsinkin sen takia, ettei se halunnut ärsyttää kiistakumppaneita ottamalla vastuuta tai edes voimakkaasti kantaa julkisesti asian ratkaisussa suuntaan taikka toiseen. Vaikka saksalaissuuntaus oli maailmansodan jälkeen heikentynyt niin Ruotsissa kuin Suomessa, varoi Iso-Britannia ärsyttämästä turhaan kumpaakaan valtiota. Toisen kiistakumppanin puolelle asettuminen Ahvenanmaan-kysymyksessä olisi voinut luoda toisessa maassa länsivaltojen vastaista mielialaa. Kansainliitto-ratkaisu ei myöskään ollut ongel-

⁹⁶ Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 15, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 59-61.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Report by Commission on Baltic Affairs on the Aland Islands Question, Paris, July 4, 1919. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 28-29.

⁹⁹ Mr. Kidston to Earl Curzon, Helsingfors, June 7, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 55-58.

maton: vuosikatsauksessaan koskien Suomea George Kidston, Britannian Suomen-lähettiläs, kirjoitti Suomen ulkoministerin maininneen, että Kansainliitto nähtiin Suomessa länsivaltojen ulkopolitiikan jatkeena. Ahvenanmaan liittäminen Ruotsiin Kansainliiton päätöksellä voi lisätä länsivaltojen vastaista mielialaa ja lähentää Suomea taas Saksan kanssa.¹⁰⁰

Vaikka kiistan ratkaisu oli nyt ulkoistettu Kansainliiton neuvostolle, ei se estänyt Iso-Britanniaa ajamasta omia intressejään asiassa. Kansainliiton neuvosto nimesi vuonna 1920 puolueettoman selvitysryhmän ottamaan selvää, millä maalla oli kansainvälisen lain mukaan oikeus Ahvenanmaan hallintaan ja millä perustein alueen demilitarisointi on suositeltavaa. Ahvenanmaan demilitarisointi oli tärkeintä brittien meriliikenteen turvaamiseksi Itämerellä, alueen omistusoikeus taas oli toissijainen seikka.¹⁰¹ Foreign Office korosti kantaansa asettamalla omat Britannian ulkopolitiittiset intressit myös Kansainliiton neuvoston intresseiksi:

”Mikä saarten lopullinen kohtalo onkaan, on selvää, että rauhan säilyttämiseksi tulee tehdä toimia saarten demilitarisoinniseksi, sekä tarpeen vaatiessa niiden neutralisoinniseksi. Aseistautuneita meri- tai maajoukkoja ei saa sijoittaa, linnoituksia tai muuta aseistusta perustaa, eikä saaria saa missään olosuhteissa käyttää tukikohtana hyökkäys- tai puolustustarkoituksessa. On suositeltua, että selvitystyöryhmää informoidaan Kansainliiton neuvoston pitävän tätä ehtoa välttämättömänä mille tahansa ratkaisulle.”¹⁰²

¹⁰⁰ Finland, Annual Report, 1920, Helsingfors, January 24, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 100-120.

¹⁰¹ Hovi 1980, 176-177.

¹⁰² Memorandum of Foreign Office Views on the approaching Discussion of the Aaland Islands Question by the Council of the League of Nations, July 7, 1920. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, 1919–1922, vol. 59, 63. “Whatever may be the ultimate fate of the islands, it is clear that, in the interests of peace, steps must be taken to ensure their demilitarisation, and, if necessary, their neutralisation. No naval or military forces, fortifications or guns should be allowed upon, nor should they under any circumstances be used a base, whether naval or military, for offensive or defensive operations. It is suggested that the commission of enquiry might be informed that the Council of the League regard this condition as a *sine qua non* of any solution of the question.”

Keväällä 1921 Kansainliiton nimeämä selvitysryhmä suositteli Ahvenanmaan-kysymyksen ratkaisua Suomen eduksi. Tämä ei Ruotsin valtiojohtoa miellyttänyt, ja johtavat poliitikot ja diplomaatit pyrkivät viimeiseen asti vaikuttamaan britteihin, jotta asia vielä käännettäisiin ruotsalaisten eduksi. Iso-Britannian ulkoministeri Curzon kirjoitti viestissään toukokuussa 1921 Britannian Tukholman-suurlähettiläs Barclaylle, miten nyt Ruotsin Lontoon-suurlähettiläänä toiminut Erik Palmstierna pyrki vaikuttamaan britteihin Ruotsin tukemiseksi. Curzon korosti yhä, että Kansainliitto oli paras foorumi saada kansainvälinen konsensus asiassa ja neuvoston päätöksen kyseenalaistaminen olisi lyönyt säärön järjestön vaikutusvallalle jo heti sen alkutaipaleella.¹⁰³ Suurlähettiläs Barclay uskoi ruotsalaisten tyytyvän Kansainliiton päätökseen, oli se sitten heille edullinen tai ei. Ruotsin poliittisen johdon vakuutteluista huolimatta Britannian Ruotsin-lähettiläs uskoi suurimman osan ruotsalaisista olevan väsyneitä kiistaan, eikä olemaan valmis voimankäyttöön.¹⁰⁴

Kansainliiton neuvosto ratkaisi Ahvenanmaan kuuluvan Suomeen päätöksellään 24.6.1921, ja Ruotsi tyytyi tähän ratkaisuun. Myös Iso-Britannia oli tyytyväinen tähän ratkaisuun, sillä Suomi sitoutui demilitarisoimaan saariryhmän, mikä oli brittien intressien mukaista. Päätös suosi Suomessa Kansainliitolle myönteistä mielialaa, mikä lähensi vastaitsenäistynyttä valtiota länsivaltoja kohti. Iso-Britannian valtiojohto katsoi Suomen olleen vielä tuolloin vaarassa luisua Saksan leiriin, kun taas Ruotsin nähtiin olevan jo tarpeeksi riippuvainen länsivaltojen tuesta.

2.3 Brittien suhtautuminen Ruotsin Suomi-suhteeseen

Ruotsalaiset suhtautuivat varsin ristiriitaisesti vuonna 1917 itsenäistyneeseen uuteen itänaapuriinsa Suomeen. Toisaalta riippumattoman valtion syntymistä puskuriksi Ruotsin ja perinteisen vihollismaan Venäjän väliin pidettiin edullisena, mutta varsinkin valkoisten suomalaisjoukkojen harjoittama terrori punaisia kohtaan sisällissodassa vieraannutti var-

¹⁰³ Earl Curzon to Mr. Barclay (Stockholm), Foreign Office, May 11, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, vol. 59, January 1919 – December 1922, 191-192.

¹⁰⁴ Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, June 1, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, vol. 59, January 1919 – December 1920, 196-197.

sinkin ruotsalaista vasemmistoa Suomen asioista. Pahimmaksi esteeksi Ruotsin ja Suomen väliselle yhteistyölle muodostui kiista Ahvenanmaasta, joka hiersi pahasti maiden välejä aina vuodesta 1918 vuoteen 1921, kun Kansainliitto päätöksellään suositteli Ahvenanmaan demilitarisointia ja liittämistä autonomiseksi alueeksi Suomen yhteyteen. Ruotsi tyytyi Kansainliiton päätökseen ja pahin este suhteiden rakentamiselle Suomen kanssa poistui.¹⁰⁵

Ahvenanmaan-kysymyksen hävitessä julkisesta keskustelusta kesän 1921 jälkeen, nähtiin Ruotsin valtiojohdossa tärkeäksi parantaa suhteita Suomeen. Suurin osa ruotsalaisista kannatti Ruotsin ja Suomen välisten suhteiden normalisointia, mutta syvempään yhteistyöhön ei oltu valmiita. Ruotsissa pelättiin, että liiallinen Suomen-suhteiden rakentaminen veisi perustan Ruotsin harjoittamalle ja kotimaassa suosituille puolueettomuuspolitiikalle, mikä oli palvellut hyvin Pohjolaa maailmansodan ajan. Ruotsi tavoitteli aktiivisempaa roolia Kansainliitossa, joten samanaikainen kansainvälinen sitoutuneisuus voisi rajoittaa liikaa maan liikkumatilaa.¹⁰⁶

Ruotsi oli harjoittanut varsin kylmäkiskoista politiikkaa Suomea kohtaan vastaitseenäistyneen valtion alkutaipaleella. Viralliset suhteet olivat jopa katkenneet, kun Ruotsi oli vetänyt diplomaattiedustuksensa pois Helsingistä Ahvenanmaan-kriisin aikana. Brititkin suhtautuivat varsin kriittisesti Ruotsin kylmäkiskoiseen suhtautumiseen naapurimaataan kohtaan, varsinkin kun Ahvenanmaata koskeva päätös oli saatu Kansainliitolta. Britannian Tukholman-lähetystön lähetystö neuvos Patrick Ramsay oli valinnut raporttinsa aiheeksi Göterborg Handels Tidnigenin artikkelin, jossa oli kritisoitu Ruotsin ulkoasiainhallinnon ja sosiaalidemokraattisen hallituksen Suomen-politiikkaa. Artikkelin mukaan diplomaattisuhteiden ylläpitäminen Suomen kanssa on Ruotsille elintärkeää kiristyneestä Itämeren tilanteen takia ja myös siksi, että välinpitämättömyys Suomea kohtaan lisää vain Ruotsin-vastaista mielialaa suomalaisissa.¹⁰⁷ Tämän raportin voi nähdä lähetystöneuvoksen kritiikkinä sosiaalidemokraatteja kohtaan, joita kohtaan muuten hän oli laatinut varsin myötämielisiä raportteja.

¹⁰⁵ Turtola 1984, 37–38.

¹⁰⁶ Paasivirta 1988, 356.

¹⁰⁷ Mr. Ramsay to Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, September 2, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, vol. 59, January 1919 – December 1922, 212–213.

Suhteet Suomeen osoittautuivat jo varhaisessa vaiheessa merkittäviksi, ja varsinkin kysymykset Suomen puolueettomuudesta ja suhteesta Neuvosto-Venäjään olivat Ruotsin kannalta tärkeitä. Suomi oli nähnyt reunavaltioyhteistyön Puolan ja Baltian maiden kanssa houkuttelevaksi vaihtoehdoksi, kun se etsi turvatakeita Neuvosto-Venäjän aggressiolle. Ruotsi ei alusta alkaen pitänyt Suomen reunavaltiosuuntautumisesta, vaan pelkäsi liittoutumisen sotilaallisesti heikkojen Baltian maiden ja Puolan kanssa vetävän koko Pohjolan mukaan sotilaallisiin selkkauksiin. Ruotsin poliittinen johto oli ongelman edessä: toisaalta Suomi haluttiin pitää erossa reunavaltioliiitosta, mutta toisaalta Ruotsi ei voinut antaa itänaapurilleen turvatakeita omasta takaa, sillä se olisi vienyt pohjan sen omalta puolueettomuuspolitiikalta.¹⁰⁸

Ahvenanmaan-kriisin jälkeen Ruotsi alkoi syventämään suhteitaan Suomeen. Sopimuksen, jonka nojalla Ahvenanmaa neutralisoi ja demilitarisoi, allekirjoittamisen jälkeen Britannian Ruotsin-lähettiläs Colville Barclay kirjoitti Ruotsin ja Suomen välisten suhteiden lientyneen.¹⁰⁹ Ruotsin virallinen suhtautuminen itäiseen naapuriinsa oli kiinnostuksenkohteena ruotsalaisessa lehdistössä ja Ahvenanmaan-kysymyksen ratkaisun jälkeen varsinkin poliittista oikeistoa ja liberaaleja tukeneet lehdet korostivat artikkeleissaan Suomen-suhteiden parantamisen tärkeyttä. Tämä ei jäänyt huomaamatta Iso-Britannian Tukholman-lähetystössä, vaan ruotsalaisen lehdistön Ruotsia ja Suomea koskevasta kirjoittelusta raportoitiin myös Foreign Officeen. Brittien Ruotsin-edustajat raportoivat varsinkin kolmesta aiheesta: Ruotsin ja Suomen mahdollisesta turvallisuuspoliittisesta yhteistyöstä, Suomen ulkopoliittikan vaikutuksesta Ruotsin asemaan Itämerellä, sekä kulttuurillinen yhteistyö.

Suurin hyöty mitä Iso-Britannia haki ruotsalaisten ja suomalaisten poliittisesta yhteistyöstä kumpusi jo maailmansotaa edeltäneistä tavoitteista. Brittien tavoitteena oli vahvistaa Ruotsia, jotta siitä tulisi oma itsenäinen toimijansa Itämeren alueella voisi vastata saksalaisen ja venäläisen vaikutusvallan ristipaineeseen. Skandinaavisen yhteistyön vahvistaminen oli yksi väline, jolla Ruotsia pyrittiin vahvistamaan. Suomen itsenäistyttyä myös

¹⁰⁸ Turtola 1984, 38.

¹⁰⁹ Mr. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, October 25, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, January 1919 – December 1922, 221.

Ruotsin ja Suomen välistä yhteistyötä pyrittiin kannustamaan, koska sillä katsottiin olevan myönteisiä vaikutuksia Ruotsin vahvistamiseen ja Iso-Britannian intressien tukemiseen Itämerellä.¹¹⁰

Ruotsin puolustuskysymys nousi yhdeksi keskeiseksi mielenkiinnonaiheeksi brittidiplomaattien raporteissa 1920-luvulla. Maanpuolustuksen koosta ja sen rahoituksesta raportointi oli aiheesta tavallista, kuten myös Ruotsin ja Suomen suhteet, joita tarkasteltiin diplomaattiviesteissä paljon turvallisuusnäkökulman kautta. Colville Barclay raportoi ke-säkuussa 1923 siitä, miten Suomen suuntautuminen kohti Skandinaviaa voi vaikuttaa Ruotsin turvallisuuteen. Maanpuolustuskysymys oli perinteinen sisäpoliittinen kiistakapula ruotsalaisessa politiikassa, jonka myötä hallitukset nousivat ja kaatuivat. Barclayn mukaan kysymys Ruotsin ja Suomen välisestä puolustusyhteistyöstä linkittyy Ruotsin puoluepolitiikkaan ja miten ne asennoituvat Ruotsin puolustamiseen. Aikaisemmat vallassa olleet hallitukset, Edénin liberaalivasemmisto- ja Brantingin vasemmistohallitus, olivat tehneet menoleikkauksia puolustusbudjettiin, mikä taas oli heikentänyt poliittisen oikeiston mukaan Ruotsin turvallisuutta. Sosiaalidemokraatit olivat perustelleet puolustusleikkauksia Venäjän heikentymisellä ja Ruotsin paremmalla geopoliittisella asemalla, kun vastaisenäistynyt Suomi oli muodostanut puskurin Ruotsin ja Venäjän välille.¹¹¹

Painetta suhteiden syventämiseen esiintyi ruotsalaisessa lehdistössä. Keväällä Ruotsin johtoon nousi Ernst Tryggerin johtama oikeistohallitus, jolle varsinkin poliittista oikeistoa ja liberaaleja kannattavat sanomalehdet asettivat painetta Suomen-suhteiden parantamiselle. Patrick Ramsay kirjoitti elokuussa 1923, miten ruotsalaiset sanomalehdet olivat pitäneet hyviä suhteita Suomeen tärkeinä varsinkin turvallisuuspoliittiselta kannalta. Svenska Dagbladet oli korostanut Ruotsin merkitystä Suomen ulkopoliittisen suuntautumisen vaikuttimena:

”Lehden mukaan Suomen suuntautuminen riippuu voimakkaasti, ehkä jopa ainoastaan Ruotsin harjoittamasta politiikasta.”¹¹²

¹¹⁰ Sundbäck 2001, 248–249.

¹¹¹ Sir C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, June 7, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 26–27.

¹¹²“The paper then observes that Finland’s orientation will depend very largely perhaps altogether, on policy pursued by Sweden.” Mr. Ramsay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, August 28,

Lehdistössä virinnyt keskustelu Ruotsin ja Suomen suhteista näkyi myös Britannian edustajien ja ruotsalaisten keskusteluissa. Ruotsin ulkoministeri ei peitellyt keskustelussaan lähetysneuvos Patrick Ramsayn kanssa huoltaan Venäjän suhteen ja oli korostanut, että paras tapa Venäjän vaikutusvallan rajoittamiseen oli Ruotsin ja Suomen kumppanuus Itämeren turvallisuuskysymyksissä. Ramsayn mukaan aika oli nyt otollinen Ruotsin ja Suomen väliselle syvemmälle poliittiselle yhteistyölle: Ahvenanmaan-kysymys oli ratkaistu, Ruotsissa oli vallassa hallitus, joka suhtautui myönteisesti vahvaan maanpuolustukseen ja ulkoministeri oli valmis muuttamaan ruotsalaista mielipideilmastoa myönteisemmäksi Suomea kohtaan yhdessä lehdistön kanssa.¹¹³ Ramsay ja suurlähettiläs Barclay pitivät mitä ilmeisimmin Ruotsin ja Suomen yhteistyötä toivottavana. Barclay olikin kirjoittanut Foreign Officeen kesällä 1923, että mikäli Iso-Britannia tai jokin muu läntinen suurvalta näkyvästi tukee Suomea takaamalla tälle sen itsenäisyyden ja koskemattomuuden, voisi tämä muuttaa Ruotsin ulkopolitiikkaa aktiivisemmaksi ”varovaisesta eristäytyneisyydestä”.¹¹⁴

Raja Ruotsin ja Suomen suhteiden lähentymiselle näytti tulevan vastaan lokakuussa 1923, kun Ruotsin silloinen ulkoministeri Carl Hederstierna piti Sveriges Tidningsutgivareförbundin järjestämällä juhlaillallisella kohua herättäneen puheen, jossa hän korosti Ruotsin ja Suomen yhteisen puolustuksen tärkeyttä. Puhe heijasteli mielipiteitä, joita osa Ruotsin armeijan upseeristossa tuolloin koki; esimerkiksi aiemmin syksyllä Ruotsin yleisesikuntaan kuulunut kapteeni Axel Rappe oli julkaissut kirjasen, jossa kritisoitiin Ruotsin sosiaalidemokraattisen hallituksen leikkauksia puolustusbudjettiin sekä kannatettiin Ruotsin ja Suomen välisen puolustusyhteistyösopimuksen solmimista.¹¹⁵ Hederstiernan puhe tyrmättiin ja hän joutui lopulta eroamaan ulkoministerin paikalta.

1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 49-50.

¹¹³ Mr. Ramsay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, August 28, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 50-51.

¹¹⁴ Sir C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, June 7, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 26-27.

¹¹⁵ Turtola 1984, 43–45.

Tapaus huomioitiin brittiedustustossa ja Foreign Officeen lähetettiin englanninkielinen käännös Hederstiernan puheesta.¹¹⁶ Puheesta ja sen vastaanotosta raportoineen Hugh Montgomeryn mukaan Hederstiernan puhe oli yksi suorasanaisimmista, jonka istuva Ruotsin ulkoministeri oli ikinä pitänyt. Montgomery piti puhetta merkittävänä ensinnäkin siksi, että vaikka puhe oli tarkoitettu ilmaisemaan Hederstiernan omaa henkilökohtaista kantaa, eikä hallituksen ulkopoliittisista linjaa, otti se kantaa niin herkkään aiheeseen kuin Ruotsin puolustuspolitiikkaan. Montgomery jakoi muun brittiedustuksen näkökannan Ruotsin puolustuskysymyksen merkittävydestä:

”Puhe on merkittävä toisaalta siksi, että se käsittelee epäsuosittua puolustuspolitiikkaa, johon hallitus on sitoutunut ja jonka varassa sen olemassaolo tulee mahdollisesti olemaan tulevissa vaaleissa. Kyseessä olevaa aihetta, joka vaikuttaa vaativan hienovaraista ja tahdikasta käsittelyä, mikäli maan julkinen mielipide tahdotaan kääntää vastaamaan hallituksen linjaa, on lähestytty herra Hederstiernan toimesta nyt murskaavasti ja kauhukakaramaisen hämmentävällä suorasukaisuudella.”¹¹⁷

Carl Hederstierna oli pakotettu eroamaan ulkoministerin virasta puhetta seuranneen kohun ja laajamittaisen vastustuksen takia. Colville Barclay totesi raportissaan 16.11.1923, että vaikka hän henkilökohtaisesti sympatisoi Hederstiernaa monin tavoin, oli hänen jatkamisensa ulkoministerinä mahdotonta, sillä muuten Ruotsin hallitus olisi antanut ymmärtää, että se tukee Hederstiernan kannattamaa turvallisuuspoliittista linjaa. Barclay painotti myös, että Hederstiernan jatkaminen ulkoministerinä olisi heikentänyt Ruotsin ja Neuvostoliiton suhteita, varsinkin kun käsillä olivat Ruotsille tärkeät kauppaneuvottelut itäisen suurvallan kanssa. Hederstiernan seuraajaksi ulkoministerin paikalle nimetty Erik Marks von Würtemberg taas oli tunnettu liberaaleista näkemyksistään ja sympatiastaan

¹¹⁶ Speech made by Herr Hederstierna, Swedish Minister for Foreign Affairs, on October 29, on Swedish-Finnish Relations. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 70-72.

¹¹⁷ ”The speech is remarkable, secondly, in that it bears upon the unpopular defence policy to which the Government is committed and on which it will probably have to stake its existence in the next elections. This subject, which would seem to require the Government’s point of view, is approached by Herr Hederstierna in a sledge-hammer style with the disconcerting frankness of an *enfant terrible*.” Mr. Hugh Montgomery to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, November 1, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 69-70.

Kansainliittoa ja pohjoismaista yhteistyötä kohtaan, mikä Barclayn mukaan vie lopullisesti pohjan äärikonservatiiviselta puolustuspolitiikalta ja liittoutumishaaveilta Suomen kanssa. Muutos hallituksen kokoonpanossa oli vienyt hallituksen politiikkaa vasemmalle niin sisäisissä kuin ulkoisissa asioissa. Vaikka Marks von Würtembergin nimitys ulkoministerin tehtävään oli tuonut takaisin porvarihallituksen arvovaltaa, ei Barclayn mukaan hallitusta politiikkaa voinut enää kutsua konservatiiviseksi. Hallituksen etuna oli, että toisin kuin Hederstierna, Marks von Würtemberg suhtautui myötämielisesti Neuvostoliittoon.¹¹⁸ Tämä oli edullista myös Iso-Britannian intresseille, joka pyrki normalisoimaan suhteitaan Neuvostoliittoon taloussuhteiden elpymisen myötä. Vähiten Iso-Britannia kaipasi tuolloin sitä, että se kytkettäisiin valtioon, jonka ulkoministeri Hugh Montgomeryn sanoin ”kauhukakaramaisesti” maalaillee uhkakuvia Neuvostoliiton aggressiosta.

Hederstiernan kohua herättänyt puhe aloitti vilkkaan julkisen keskustelun Ruotsin puolustuspolitiikasta sekä Ruotsin ja Suomen välisestä puolustusyhteistyöstä. Loppuvuosi 1923 sisälsi lähdeaineistossa Ruotsin-edustuston osalta ainoastaan raportointia Ruotsin ja Suomen välisistä suhteista. Raportointi perustui aihetta käsitteleviin sanomalehtiartikkeleihin, mikä oli varsin tyypillinen tapa tuoda esille tarkkailtavan maan julkista keskustelua. Barclay korosti raportissaan joulukuussa 1923, että ruotsalaisten sanomalehtien suhtautuminen Suomeen oli ystävällisen varautunut. Suhteita itäiseen naapuriin tuli parantaa, mutta ennemminkin kulttuurin ja talouden saralla, ei puolustuspoliittisesti. Barclay korosti varsinkin liberaaleja ja konservatiivisia äänenpainoja siteeraten Dagens Nyheterin ja Nya Dagligt Allehandan artikkeleja.¹¹⁹

Ruotsin valtiojohdossa toivottiin Suomelta eritoten tasapainoista ulkopoliittikkaa. Suomen toivottiin välttävän sitoutumista Baltian maihin ja Puolaan sekä samalla ylläpitävän asiallisia suhteita Neuvostoliittoon.¹²⁰ Tämä tuli esille myös Barclayn ja Ruotsin ulkoministeri Marks von Würtembergin keskustelusta. Ulkoministeri oli korostanut, ettei vallalla olevassa tilanteessa ole järkevää sitoa Ruotsia Suomeen, sillä ruotsalaisten yleinen mie-

¹¹⁸ Sir C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, November 16, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 80-81.

¹¹⁹ Sir. C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, December 4, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 112-113.

¹²⁰ Paasivirta 1988, 359.

lipide oli, että maan intressit voidaan parhaiten säilyttää pitäytymällä puolueettomuudessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ulkoministerin mukaan, etteikö Ruotsi tavoittele hyviä suhteita Suomen kanssa. Mitään esteitä tälle kehitykselle ei hänen mukaansa ollut, mutta Suomen harjoittama reunavaltio politiikka koettiin Ruotsissa ongelmalliseksi. Liittoutuminen Baltian maiden ja Puolan kanssa voisi ärsyttää Neuvostoliittoa, mikä voisi ilmetä sen aggressiona Suomea kohtaan ja lisätä näin välillistä uhkaa Ruotsia kohtaan. Barclay toi myös esille ruotsalaisten pelon, että jos Suomi liittoutuu Puolan kanssa, vetäisi tämä liittoutuminen Suomea kohti Ranskan vaikutuspiiriä.¹²¹

Ruotsalaisten vastustus Suomen harjoittamaa reunavaltio politiikkaa kohtaan johtui osin ruotsalaisten epäluuloisuudesta Puolaa kohtaan. Ruotsi kannatti Euroopan jälleenrakentamista maailmansodan jälkeen rauhan vakiinnuttamiseksi tulevaisuudessa. Skandinavian poliitikoille tärkeintä oli vaalia suurvaltojen välisiä suhteita. Ottamalla Saksa mukaan Kansainliittoon ja osaksi läntistä yhteistyötä oli Euroopan rauha ruotsalaisten mukaan vakaammalla pohjalla. Saksan vahvistuminen taas huolestutti puolalaisia ja ruotsalaisten tuki Saksalle antoi Puolalle mielikuvan Ruotsista Saksan liittolaisena 1920-luvulla.¹²² Ruotsia taas epäilytti Puolan ja Ranskan liittolaisuus. Ruotsin lehdistössä Puolaa pidettiin jopa Ranskan satelliittivaltiona.¹²³

Briteille sopi ruotsalaisten epäluuloinen suhtautuminen Suomen harjoittamaan reunavaltio politiikkaan Baltian maiden ja Puolan kanssa. Kun Saksa pysyi maailmansodan jälkeen heikkona Britannian tärkeimmät strategiset ja poliittiset huolenaiheet Pohjois-Euroopassa liittyivät Ranskan ja Neuvostoliiton harjoittamaan politiikkaan alueella. Ranska pyrki 1920-luvulla pitämään Saksan heikkona sekä eristämään Neuvostoliiton ja estämään kommunismin leviämisen Keski- ja Länsi-Eurooppaan.¹²⁴ Britannian ulkopoliittisissa piireissä Ranska miellettiin ainoaksi valtioksi 1920-luvulla, joka voisi merkittävästi häiritä sen intressejä Euroopan suurvaltapolitiikassa. Britannian epäluuloa lisäsivät Ranskan yl-

¹²¹ Sir. C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, December 4, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 112-113.

¹²² Jaworski 2015, 617–618 ja 625.

¹²³ Mr. Ramsay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, August 28, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 49-50.

¹²⁴ Salmon 1997, 223.

läpikäymä vahva maa-armeija, Reininmaan kapinallisten tukeminen sekä Ranskan hallituksen jatkuva halu rangaista Saksaa Versailles'n rauhansopimuksen rikkomisesta.¹²⁵ Ranskan maailmansodan jälkeistä suurvaltapolitiikkaa pidettiin myös brittien lähteiden mukaan Ruotsissa merkittävänä esteenä Euroopan jälleenrakennukselle ja rauhan juurruttamiselle.¹²⁶

Iso-Britannia ei tukenut Suomen, Baltian maiden ja Puolan välistä reunavaltio-politiikkaa suurelta osin siitä syystä, että toteutuessaan liitto maiden välillä olisi ajanut Suomen ja Baltian maat Ranskan vaikutusvallan piiriin Puolan ja Ranskan liittolaisuuden takia. Osin tästä syystä Ruotsin ja Suomen suhteet olivat erityinen kiinnostuksen kohde brittiedustajien raporteissa 1920-luvulla. Briteille kävi hyvin, että ruotsalaisten syventäessä suhteitaan suomalaisiin ja kannustamalla sitä pohjoismaiseen yhteistyön Suomi hylkäisi reunavaltio-orientaationsa. Kiinnostus Suomen ulkopolitiikkaa kohtaan näkyi myös Ruotsin edustustossa joulukuussa 1923 Colville Barclayn raportoidessa Dagens Nyheterin artikkelista, jossa oli haastateltu Suomen silloista ulkoministeriä Juho Vennolaa. Vennola oli haastattelussa Barclayn raportin mukaan korostanut Suomen puolueettomuutta ja ettei ulkoministerin mukaan liittoutuminen sopinut tuolla hetkellä Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Ruotsissa huolta aiheuttanut Itä-Karjalan kysymystä oli Vennolan mukaan ylikorostettu Ruotsissa ja ulkoministeri korosti Suomen ja Neuvostoliiton välisiä ystävällisiä suhteita.¹²⁷

Ruotsi tukeutui muiden Skandinavian maiden kanssa puolueettomuuspolitiikkaansa ja toimintaan Kansainliitossa. Kyse oli myös Ruotsin sisäisestä puoluepolitiikasta. Vuonna 1924 valtaan noussut sosiaalidemokraattien hallitus pyrki pitäytymään irti kaikista sotilaallisista sitoumuksista ulkovaltojen kanssa ja korostamaan Ruotsin puolueettomuutta. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että Ruotsi olisi ollut välinpitämätön tarkkaillessaan Suomen ulkopolitiikan suuntautumista. Iso-Britannian Ruotsin-suurlähettiläs Arthur

¹²⁵ Sharp & Jeffery 2003, 119–122.

¹²⁶ SWEDEN, Annual Report, 1924, Sir A. C. Grant Duff to Mr. Austen Chamberlain, Stockholm, March 15, 1925. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 220-231

¹²⁷ Sir C. Barclay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, December 31, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 116-118.

Grant Duff kirjoitti raportissaan vuonna 1925, että Ruotsin suhtautuvan ”mustasukkaisesti” Suomen pyrkimyksiin löytää liittolaisia itsenäisyytensä turvaamiseen.¹²⁸

1920-luvun kuluessa kiinnostus Suomen ulkopoliittikkaan väheni Iso-Britannian Tukholman-lähetystössä. Ruotsalaisten voimakas julkinen vastustus puolustusyhteistyötä kohtaan ja valtiojohdon tukeutuminen puolueettomuuteen vakuuttivat brittiedustajat näkemään maidenvälisen syvemmän poliittisen yhteistyön mahdottomuutena. Kiinnostus Ruotsin ja Suomen suhteiden kommentointiin väheni, ja mikäli aiheesta raportoitiin Britannian Ruotsin-edustajien taholta, koskivat raportit 1920-luvun lopulla kulttuurillisia yhteyksiä. Tästä esimerkkinä on Grant Duffin raportti elokuulta 1926, jossa hän kirjoittaa Svenska Dagbladetissa ilmestyneestä Suomen ulkoministerin Emil Setälän haastattelusta. Setälä oli lehden haastattelussa korostanut Suomen puolueettomuutta ja haudanneen toislaiseksi lähentymispyrkimyksensä Puolan ja Baltian kanssa. Setälä oli väläytellyt ideaa myös Skandinavian ja Baltian maiden välisestä kulttuurillisesta yhteistyöstä, mikä Grant Duffin mukaan kuitenkin vaikutti varsin epämääräiseltä.¹²⁹

Kulttuurillisella yhteistyöllä oli myös merkityksensä brittiedustajien silmissä. Grant Duff raportoi keväällä 1926 Tukholmassa vietetystä ”Suomi-viikosta”, jonka tarkoituksena oli juhlistaa Suomen liittymistä pohjoismaiseen yhteistyöelimeen, Norden-järjestöön. Merkityksellistä juhlatiimin aikana oli Ruotsin pääministerin Rickard Sandlerin puhe, jossa tämä oli kiitellyt Ruotsin ja Suomen välisiä hyviä suhteita, kehunut Suomen yhteiskuntaa ja ylistänyt Pohjoismaiden välistä harmoniaa. Grant Duffin mukaan pääministerin puhe oli siinä suhteessa merkittävä, etteivät sosiaalidemokraatit olleet tätä ennen jakaneet paljoakaan ystävällisyydenosoituksia Suomea kohtaan. Grant Duffin mukaan juhlatiimi oli merkittävä toisaalta myös siksi, että sen järjestäjänä oli kenraali Ernst Linder.¹³⁰ Linder oli Sverige-Finland Samfundet -järjestön johtaja ja Suomen sisällissodan aikana järjestö

¹²⁸ SWEDEN, Annual Report, 1924, Sir A. C. Grant Duff to Mr. Austen Chamberlain, Stockholm, March 15, 1925. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 220-231.

¹²⁹ Sir A. Grant Duff to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, August 25, 1926. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 337.

¹³⁰ Sir A. Grant Duff to Mr. Austen Chamberlain, Stockholm, March 23, 1925. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 258-259.

oli helpottanut ruotsalaisen tuen toimittamista valkoisille joukoille.¹³¹ Suomi-viikko korosti siis vanhoja jakolinjoja Ruotsin poliittisen oikeiston ja vasemmiston välillä siinä, miten ne suhtautuivat itäiseen naapuriinsa. Oikeisto oli perinteisesti suhtautunut Ruotsin ja Suomen väliseen yhteistyöhön myönteisemmin, varsinkin jos sen avulla voitaisiin rajoittaa Venäjän vaikutusvaltaa. Poliittinen vasemmisto oli taas suhtautunut Suomeen nuivemmin. Sosiaalidemokraattipääministeri Sandlerin Suomea ja pohjoismaista yhteistyötä kehunut puhe näyttäytyi briteille varmasti myönteisenä.

Ruotsin ja Suomen suhteiden lähentymistä ei rajoittanut vain kysymys Ruotsin turvallisuudesta ja Ruotsin haluttomuus liittoutua Suomen kanssa puolustuspoliittisesti. Ruotsalaisten suhtautuminen Suomeen ja suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen 1920-luvulla vaihteli suuresti eri arvioijien ja poliittisten ryhmien välillä. Suomen kielikysymys oli kiinnostanut perinteisesti ruotsalaisia, varsinkin ruotsalaista oikeistoa. Ruotsin oikeistossa heräsi huoli suomenruotsalaista vähemmistöä kohtaan, mikä näkyi varsinkin ruotsalaislehtien Suomea koskevista artikkeleista ja niiden kriittisyydessä suomenkielistä valtaväestöä kohtaan. Ruotsin työväenliikkeelle taas Suomen kielikysymys ei herättänyt suuri intohimoja. Ruotsin vasemmistolehdistössä oltiin kiinnostuneita enemmän Suomen sisällissodasta ja sen vaikutuksista suomalaiseen yhteiskuntaan. Varsinkin työväenliikkeen toiminnan rajoittaminen Suomessa herätti kritiikkiä Ruotsin sosiaalidemokraattisessa lehdistössä.¹³²

Kielikysymys ja kulttuurilliset erot Ruotsin ja Suomen välillä eivät jääneet Britannian Ruotsin-edustajiltakaan huomaamatta. Ne olivat seikka, jolla suurlähettiläät selittivät maidenvälisen suhteiden rakentamisen haasteita. Kuvatessaan Tukholman Ruotsi-Suomi-seuran toimintaa Britannian Ruotsin-lähettiläs Artur Grant Duff kirjoitti:

”Seuran tapaamiset kuvaavat perustavaa seikkaa, että lukuun ottamatta urheilua, rodulliset ja kielelliset eroavaisuudet luovat ylittämättömiä esteitä poliittisten ja kulttuurillisten suhteiden syventämiselle Ruotsin ja Suomen valtaväestön välillä.”¹³³

¹³¹ Paasivirta 1988, 358.

¹³² Paasivirta 1988, 357-358.

¹³³ ”The meetings of the society are thus bound to emphasise the fundamental fact that, except in the field of sport, racial and linguistic difference do raise insuperable obstacles to political and cultural relations between Sweden and the majority of the Finnish people.” SWEDEN, Annual Report, 1924, Sir A. C.

Iso-Britannian Ruotsin-lähetystössä jaettiin varsinkin 1920-luvun alussa ruotsalaisten epäluuloisuus suomalaisia kohtaan. Suomen sisällissodan aiheuttama jako punaisiin ja valkoisiin näyttää vaikuttaneen Patrick Ramsayn ajatteluun suomalaisista. Tukholman-lähetysneuvoksen mukaan kouluttamattomat ja rodultaan ”aasialaiset” suomalaiset voivat mahdollisessa konfliktitilanteessa Suomen ja Neuvostoliiton välillä liittyä Neuvostoliiton puolelle.¹³⁴

Britit eivät nähneet perusteita Ruotsin ja Suomen kahdenvälisen suhteen lähentymiselle perustuen juuri kansojen kulttuurillisiin eroavaisuuksiin. Vaikka Ruotsi ja Suomi jakoivatkin yhteisen historian ja kulttuuriperinnön, suhtauduttiin Iso-Britannian Tukholman-lähetystössä pessimistisesti Ruotsin ja Suomen poliittiseen yhteistyöhön. Vaikka yhteistyö oli toivottavaa brittien Itämeren-intressien kannalta, niin Ruotsin vahvistamiseksi Venäjää vastaan kuin Suomen vetämiseksi pois Puolan ja Baltian leiristä, saivat britit huomata syvemmän yhteistyön mahdottomuuden. Ruotsin joustamaton puolueettomuuspolitiikka sekä ruotsalainen yleinen kylmäkiskoisuus suomalaisia kohtaan muodostivat brittitarkkailijoiden mukaan suurimmat esteet Ruotsin ja Suomen kumppanuudelle. Kiinnostus Ruotsin ja Suomen väliseen poliittiseen yhteistyöhön väheni 1920-luvun kuluessa, osittain varmasti siksi, ettei syvempää poliittista yhteistyötä nähty mahdollisena sekä Iso-Britannian yleisen kiinnostuksen vähenemisessä Pohjois-Euroopan tapahtumiin. Tämä näkyi muun muassa Ruotsia koskevien diplomaattiviestien vähenemisessä 1920-luvun puolenvälin jälkeen. Myös kulttuurilliset ja kielelliset tekijät olivat yhteistyön esteenä; britit pitivät ruotsalaisia ja suomalaisia aivan eri lajeina.

2.4 Möröstä yhteistyökumppaniksi – Brittien suhtautuminen Ruotsin Venäjä-suhteeseen

Grant Duff to Mr. Austen Chamberlain, Stockholm, March 15, 1925. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 220-231.

¹³⁴ Mr. Ramsay to the Marquess Curzon of Kedleston, Stockholm, August 28, 1923. British Documents of Foreign Affairs, Part II, Series F, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923 – December 1926, 50-51.

Lokakuun vallankumouksena tunnettu bolsevikkien vallankaappaus tapahtui Pietarissa marraskuussa 1917. Venäjän väliaikaishallitus kaatui ja työläisneuvostot ottivat vallan. Bolsevikit eivät kuitenkaan pystyneet vakiinnuttamaan heti valtaansa, vaan valtataistelu Venäjällä jatkui sisällissotana aina vuoteen 1922. Liittoutuneet pyrkivät kukistamaan kommunismin vahvistumisen ja leviämisen Venäjällä maailmansodan jälkeen. Bolsevikkeja pyrittiin heikentämään tukemalla Venäjän sisällissodan valkoisia joukkoja sekä itsenäistymispyrkimyksiä entisen Venäjän keisarikunnan läntisissä osissa. Vuoden 1918 lopulla Iso-Britannia seurasi huolissaan Pohjois-Euroopan pääkaupungeista tulleita hälyttäviä raportteja Neuvosto-Venäjän laajenevasta vaikutusvallasta itäisen Itämeren alueella.

Britannian Itämeren-politiikka muuttui suoraksi toiminnaksi loppuvuonna 1918. Britannian intressit olivat uhattuina bolsevikkien länteen levittäytymisen myötä. Neuvosto-Venäjän tavoitteet Baltiassa perustuivat yhtäältä reaalipolitiikkaan, toisaalta ideologisiin seikkoihin: Baltia oli ollut tärkeä Venäjän keisarikunnalle taloudellisesti, sotilaallisesti ja merenkulullisesti. Samaan aikaan ideologisesti Baltia muodosti sillan Neuvosto-Venäjän ja Saksan välille, mitä kautta kommunismia voitiin levittää idästä Keski- ja Länsi-Eurooppaan.¹³⁵ Liittoutuneet pyrkivät löytämään yhteisen linjan Venäjän-politiikalle, mutta laihoin tuloksin. Iso-Britannian pääministeri David Lloyd George yritti saada Venäjän sisällissodan osapuolet samaan neuvottelupöytään löytääkseen konfliktille rauhanomaisen ratkaisun. Ranska ja sitä tukeneet Venäjän valkoiset joukot torjuivat kuitenkin ajatuksen neuvotteluista bolsevikkien kanssa, eikä liittoutuneiden yhteistä Venäjän-politiikkaa ollut mahdollista rakentaa.¹³⁶

Iso-Britannian pääintressinä Pohjois-Euroopassa maailmansodan jälkeen oli Neuvostoliiton vaikutusvallan rajaaminen. Vuosina 1917–1924 Britannian Neuvostoliiton-politiikka muuttui aika ajoin korostaen vuorollaan eri Pohjois-Euroopan maiden merkitystä. Aluksi britit pyrkivät kukistamaan bolsevikit sekaantumalla Venäjän sisällissotaan ja tukemalla virolaisia ja latvialaisia itsenäisyystaisteluissaan. Kun bolsevikkien voitto Venäjän sisäl-

¹³⁵ Hovi 1980, 64.

¹³⁶ Hovi 1980, 81.

lissodassa alkoi näyttää varmalta, Britannia pyrki Yhdysvaltain tuella eristämään Neuvostoliiton niin poliittisesti kuin taloudellisesti.¹³⁷ Tavoitteidensa ajamiseksi Iso-Britannia pyrki vetoamaan Ruotsiin ja muihin Skandinavian maihin saadakseen aseellista tukea Baltiaan taistelussa bolsevikkeja vastaan. Britit eivät aluksi olleet valmiita sekaantumaan Baltian itsenäistymistaisteluihin itse, vaan pyrkivät tukemaan epäsuorasti varsinkin Ruotsin vastuunkantoa. Ruotsi kuitenkin vastusti sekaantumista Baltian maiden ja Neuvosto-Venäjän väliseen konfliktiin. Taustalla vaikutti maan harjoittama puolueettomuuspolitiikka, eikä Ruotsi halunnut sitoutua Baltian maiden kohtaloon, joka 1910-luvun lopulla näytti varsin synkältä.¹³⁸ Iso-Britannialla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin lähettää oma laivasto-osastonsa Itämerelle, jotta uudet Baltian tasavallat eivät jäisi Neuvosto-Venäjän ikeen alle.

Ruotsissa seurattiin huolissaan Venäjän kehitystä 1920-luvun taitteessa. Ensimmäisen maailmansodan aikana ruotsalaisten vuosisatainen pelko Venäjän hyökkäyksestä heräsi uudelleen eloon.¹³⁹ Toisaalta Venäjän-markkinoilla nähtiin Ruotsissa merkittävä kaupallinen potentiaali ja Ruotsi oli Neuvosto-Venäjän suurin kauppakumppani vuosina 1918 ja 1920. Läntisten suurvaltojen sekaantumiseen Venäjän sisällissodassa ja Neuvosto-Venäjän kauppasaartoa ei katsottu Ruotsissa hyvällä, mutta se ei tarkoittanut, että Ruotsissa olisi sympatisoitu bolsevikkeja. Tarkoitus oli vain turvata omat kaupalliset intressit ja saada mahdollisimman paljon taloudellista hyötyä ennen neuvostojärjestelmän romahtamista.¹⁴⁰ Skandinavian maat seurasivat kuitenkin länsivaltojen esimerkkiä ja katkaisivat diplomatiasuhteensa Neuvosto-Venäjän kanssa vuonna 1918. Tilanne tasoittui vasta bolsevikkien voitettua sisällissodan 1921.

1920-luvun alussa Ruotsi myötäili Venäjän-politiikassaan Iso-Britanniaa. Diplomatisuhteet olivat Iso-Britannian esimerkin mukaan katkaistu, eikä Neuvostoliittoa ollut tunnustettu valtiollisesti. Toiveita suhteiden syventämiselle ei ollut muilla kuin ääriivasemistolaisilla ja kommunisteilla. Colville Barclay raportoikin vuonna 1921, etteivät sosiaalidemokraatitkaan olleet valmiita lähentämään Ruotsin ja Neuvosto-Venäjän suhteita ollessaan hallitusvastuussa, vaikka oppositiossa suhteiden rakentamiselle oli löytynyt

¹³⁷ Salmon 1997, 223–224.

¹³⁸ Hovi 1980, 66–69.

¹³⁹ Kent 2008, 216.

¹⁴⁰ Salmon 1997, 224.

kannatusta. Lähettilään näkemyksen mukaan Ruotsilla oli kuitenkin pyrkimystä rakentaa kauppasuhteita Neuvosto-Venäjään, koska samaan aikaan Iso-Britannia oli valmistellut omia kauppaneuvotteluitaan neuvostohallituksen kanssa.¹⁴¹

Britit suhtautuivat varsin ristiriitaisin tuntein Neuvosto-Venäjään. Toisaalta kommunismin leviäminen haluttiin estää, mutta samalla Venäjä tarjosi brittiläiselle kaupalle suuren mahdollisuuden. Loppuvuodesta 1919 Britannian ja Neuvosto-Venäjän suhteet alkoivat normalisoitua. Brittijoukot evakuoitiin Pohjois-Venäjältä syksyllä 1919, kun usko valkoiisiin joukkoihin alkoi Britannian valtiojohdossa hiipua, ja helmikuussa 1920 maiden välille allekirjoitettiin sopimus, jossa sovittiin ensisijaisesti vankienvaihdosta, mutta mikä samalla avasi tietä Britannialle turvata taloudelliset intressinsä Neuvosto-Venäjän kanssa.¹⁴² Brittien mielestä taloudellinen kanssakäyminen uuden Neuvostoliiton kanssa olisi parempi vaikutuskeino bolsevikkeihin kuin sotilaallinen voimankäyttö. Kauppa Venäjän kanssa nähtiin merkittävänä, ei pelkästään brittien näkökulmasta, vaan myös koko Euroopan taloudellisen elpymisen kannalta.¹⁴³ Taloudellinen nousukausi vuoden 1919 lopulta huhtikuuhun 1920 kasvatti Britannian teollisuutta ja tarvetta oli varsinkin raaka-aineille. Vienti kasvoi yhä tärkeämmäksi, kun Britannian sodasta toipuva kotimarkkina ei enää vastannut kasvaneen tuotannon tarpeisiin. Iso-Britannian ja Neuvosto-Venäjän välinen kauppasopimus allekirjoitettiin maaliskuussa 1921, mikä käytännössä tarkoitti neuvostohallituksen *de facto* -tunnustamista Iso-Britannian taholta.¹⁴⁴

Ruotsissa seurattiin Venäjän-suhteissa Iso-Britannian esimerkkiä. Brittien ja venäläisten suhteiden lientyminen rohkaisi myös ruotsalaisia avaamaan suhteitaan itään. Ollessaan ainoa varteenotettava suurvalta Itämerellä 1920-luvun taitteessa Britannia suhtautui kuitenkin varsin mustasukkaisesti muiden maiden pyrkimyksiin päästä Venäjän-markkinoille. Vielä 1920-luvun taitteessa Britannian valtiojohdossa esiintyi näkemyksiä siitä, mitkä maat ylipäänsä saivat tehdä kauppaa kenenkin kanssa.¹⁴⁵ Kauppaneuvotteluita yksityisten ruotsalaisten ja venäläisten liikemiesten välillä oli käyty jo vuonna 1920, mutta sopimus ei ollut valtiollisesti sitova. Väliaikainen kauppasopimus Ruotsin ja Neuvosto-

¹⁴¹ SWEDEN, Annual Report, 1920, Mr. Barclay to Earl Curzon, Stockholm, April 22, 1921. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919 – December 1922, 136-167.

¹⁴² Hovi 1980, 171.

¹⁴³ Kähönen 2015, 634–635.

¹⁴⁴ Salmon 1997, 224.

¹⁴⁵ Hovi 1980, 102.

Venäjän välillä oli allekirjoitettu keväällä 1922, mutta Ruotsin valtiopäivät oli jättänyt ratifioimatta sopimuksen. Kauppasopimusta tutkinut komitea oli vastustanut sopimuksen ratifiointia, koska sopimuksessa linjattu Neuvostoliiton *de jure* -tunnustus ei tullut vielä kysymykseen. Komitea oli perustellut kantaansa muun muassa sillä, että sopimus oli astuessaan voimaan jo Neuvostoliiton *de facto* -tunnustus mikä käytännössä olisi komitean mukaan sama kuin laillinen tunnustus.¹⁴⁶

Iso-Britannia oli tarkkailut Pohjois-Euroopan maiden kauppaneuvotteluita Neuvostoliiton kanssa tarkasti. Ruotsin pääministeri Hjalmar Branting halusi parantaa Ruotsin suhteita Neuvostoliittoon, jotka olivat hänen mukaansa kolhiintuneet, kun valtiopäivät oli kieltäytynyt ratifioimasta vuoden 1922 kauppasopimusta. Kyse ei kuitenkaan ollut vain kauppasuhteista. Neuvostoliitto pyrki kauppasopimuksilla saamaan ulkovallat tunnustamaan hallintonsa *de jure*. Vielä vuonna 1923 läntinen Eurooppa ei ollut tunnustanut Neuvostoliittoa valtiollisesti, eikä Branting pitänyt aikaa kypsänä tähän, kun Britannian Ruotsin-lähettiläs Barclay oli kysynyt Ruotsin kantaa. Kiinnostava seikka oli, että Ruotsin kuningas Kustaa V oli kertonut Barclaylle, että vaikka Branting henkilökohtaisesti oli Neuvostoliiton *de jure* -tunnustamisen kannalla, ei kuningas sallisi Ruotsin näyttää tässä asiassa esimerkkiä. Ruotsin hallitus oli lähettänyt Neuvostoliittoon joulukuussa 1922 epävirallisen asiantuntijadelegaation, jonka tarkoituksena oli ottaa selvää Neuvostoliiton taloudellisista oloista ja kauppaneuvotteluiden mahdollisesta uusimisesta. Delegaatio oli palannut matkaltaan helmikuussa 1923. Keskusteluissaan Barclayn kollegan kanssa toinen asiantuntijoista totesi sen seikan tulleen yllätyksenä, ettei Neuvostoliiton hallitus antanut enää *de jure* -tunnustamiselle paljoakaan painoarvoa. Tunnustus ei enää edustajan mukaan sopinut kaupantekovälineeksi, sillä bolsevikkien mukaan oli vain ajan kysymys, milloin ulkovallat sen antavat.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Memorandum on the Negotiations between Sweden, Norway, Denmark, the Baltic States, Finland and Soviet Russia for a Trade Agreement, Foreign Office, April 10, 1923. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 12-17.

¹⁴⁷ Memorandum on the Negotiations between Sweden, Norway, Denmark, the Baltic States, Finland and Soviet Russia for a Trade Agreement, Foreign Office, April 10, 1923. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 12-17.

Iso-Britannia pyrkikin johtamaan läntisten valtioiden rintamaa Neuvostoliittoa kohtaan. Vaikka Neuvostoliiton eristäminen ei tullut enää kysymykseen, tuli pienempien valtioiden toimia Neuvostoliitto-suhteissaan suurvaltojen esimerkin mukaan. Norjan hallitus oli kysynyt syksyllä 1922 Iso-Britannian kantaa Neuvostoliiton *de jure* -tunnustamisesta, kun Ruotsin halusta tunnustaa Neuvostoliitto valtiollisesti levisi huhuja myös muihin Skandinavian maihin. Britit olivat tuoneet ilmi kantansa varsin diplomaattisesti:

”Norjan-lähettiläälle ilmoitettiin hänen majesteettinsa Pariisin-suurlähettilään kautta, että vaikka Iso-Britannian hallitus ei ohjeista toisien valtioiden asennoitumista Neuvostoliittoa kohtaan, tulevat ne katumaan minkäänlaista poikkeamaa yhtenäisestä linjasta, jota on pyritty laatimaan Genovassa ja Haagissa, päättäessä Euroopan ja neuvostoliittolaisten välisten suhteiden perusteista.”¹⁴⁸

Iso-Britannia tunnusti Neuvostoliiton *de jure* Ramsay MacDonaldin hallituskaudella vuonna 1924 ja Skandinavian maat seurasivat esimerkkiä. *De jure* -tunnustuksen myötä Ruotsi solmi Neuvostoliiton kanssa kauppasopimuksen Brittien mukaan ruotsalaisilla ei kuitenkaan enää ollut muuta mahdollisuutta kuin tunnustaa Neuvostoliitto *de jure*, koska Neuvostoliitto ei suostunut enää kauppasopimuksen ehtoihin ilman sopimusosapuolen *de jure* -tunnustusta.¹⁴⁹ Ruotsin tuli näin muokata ulkopoliittikaansa Euroopan suurvaltapolitiikan mukaan.

1920-luvun loppupuoli edusti Iso-Britannian ja Neuvostoliiton suhteissa epäluottamuksen aikaa. Iso-Britannia katkaisi diplomatiasuhteensa Neuvostoliittoon vuosiksi 1927–1928. Neuvostoliitto oli tuon aikaisten arvioiden mukaan suurin uhka britti-imperiumille.¹⁵⁰ Britannian valtiojohdossa tunnustettiin NL:n ulkopoliittinen aggressiivisuus 1920-luvun lopulla ja sotaa pidettiin mahdollisena. Britannian ulkoministeri Austen

¹⁴⁸ ”The Norwegian Minister was informed, through His Majesty’s Ambassador at Paris, that, while His Majesty’s Government could not advise other Powers as to the attitude which they might henceforth see fit to adopt towards the Soviet Government, they would nevertheless view with regret an departure from the policy of the united front pursued at Genoa and The Hague, which they have tried to make the basis of the relations between Europe and the Soviets.” Ibid.

¹⁴⁹ SWEDEN, Annual Report, 1924, Sir A. C. Grant Duff to Mr. Austen Chamberlain, Stockholm, March 15, 1925. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 60, Scandinavia and Baltic States, January 1923 – December 1926, 220-231.

¹⁵⁰ Salmon 1997, 225.

Chamberlain piti Neuvostoliittoa todennäköisimpänä valtiona, joka voisi häiritä maailmanrauhaa, ja varsinkin Itä-Eurooppa oli ulkoministerin mukaan uhattu. Neuvostoliiton sisäinen turbulenssi heikensi sen vakautta ja samalla lisäsi sen epäluuloisuutta ulkovaltoja kohtaan.¹⁵¹

Neuvostoliitto epäili Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaa. Ruotsi kuului Neuvostoliiton arvioissa ”vihamielisiin puolueettomiin”, jotka suhtautuisivat suopeasti siihen, mikäli Venäjä joutuisi hyökkäyksen kohteeksi. Ruotsin ja Iso-Britannian lähentyneet välit herättivät epäluuloa neuvostojohtajissa. Neuvostoliiton strategiset intressit Itämerellä liittyivät 1920-luvulla teollisuudelle tärkeän Leningradin puolustamiseen ja meriliikenteelle vapaaseen Suomenlahteen. Mahdollinen brittien tukema ruotsalais-suomalainen sotilasliittouma olisi voinut heikentää merkittävästi näitä intressejä.¹⁵² Neuvostoliitto myös kovensi ulkopolitiikkaansa Ruotsia kohtaan 1920-luvun lopulla. Tudor Vaughan kertoi vuonna 1929 raportissaan, että Ruotsin ja Neuvostoliiton suhteet olivat heikentyneet vuoden 1928 kuluessa, vaikkei suhteiden katkeamisesta voinutkaan lähettilään mukaan vielä puhua. Vuoden mittaan Ruotsissa oli paljastunut vakoilutapauksia, joiden takana oli mitä ilmeisimmin Neuvostoliiton Ruotsin-lähetystö. Neuvostoliittolainen laivasto-osasto oli myös käynyt tarkkailemassa Ruotsin laivaston merisotaharjoitusta Tukholman ja Gotlannin vesillä. Lähettilään mukaan neuvostoliittolaisalukset olivat tarkkaileet ruotsalaisten sotaharjoitusta vain härnätäkseen, missä ne olivat myös onnistuneet. Näistä loukkaavista tapauksista huolimatta ei Vaughan nähnyt merkkejä Ruotsin ja Neuvostoliiton suhteiden katkeamisesta. Tietyissä piireissä uskottiin Ruotsin uuden konservatiivihallituksen koventavan suhtautumistaan Neuvostoliittoa kohtaan, mutta Vaughan ei usko suhteiden katkeavan, sillä vastustus siihen opposition sosiaalidemokraateissa ja liberaaleissa on liian vahvaa.¹⁵³

Ruotsalaispoliitikkojen suhtautuessa Venäjän aggressiivisiin toimiin julkisesti varsin välinpitämättömästi 1920-luvun lopulla, korostui Ruotsin kuninkaan rooli kansallisen edun puolustajana. Tudor Vaughan raportoi 1928 miten Visbyssä vierailnut neuvostoliittolainen koulutusalaus oli aiheuttanut kohua ruotsalaislehdissä. Neuvostoliittolaisaluksen

¹⁵¹ Nelson 1993, 205.

¹⁵² Åselius 2002, 217–219.

¹⁵³ Sir T. Vaughan to Sir Austen Chamberlain, Stockholm, March 8, 1929, British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 157-162.

miehistö oli viranomaistietojen mukaan jakanut kommunistista propagandaa alueen asukkaille, kun alus oli ankkuroituna Visbyssä. Propaganda oli kannustanut ruotsalaisia valankumoukseen selvällä ruotsin kielellä. Kustaa V oli kertonut Tudor Vaughanille kuninkaanlinnan juhlaillallisella, että oli ottanut Neuvostoliiton-lähettilään tiukkaan puhuteluun asian tiimoilta. Neuvostoliiton Ruotsin-lähettiläs oli pahoitellut tapahtumaa, mutta samalla vakuutellut, ettei hänellä ollut mitään tekemistä asian kanssa. Kuningas oli pitänyt lähettilään vastausta naurettavana ja vastannut olevansa hyvin tietoinen siitä, mitä Neuvostoliiton-lähetystössä puuhailtiin. Tudor Vaughanin mukaan kuningas oli näyttänyt selvästi suuttumuksensa kuvaillessaan tapausta Britannian Ruotsin-lähettiläälle.¹⁵⁴ Kun ruotsalaispoliitikot näyttäytyivät brittien raporttien mukaan varsin toimeettomina neuvostoliittolaisen aggression edessä, muodostui kuninkaasta hahmo, joka omalla toiminnallaan vastustaa itäistä öykkäriä ja ajaa oman kansakuntansa etua.

¹⁵⁴ Sir. T. Vaughan to Lord Cushendun, Stockholm, September 5, 1925. British Documents on Foreign Affairs, Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927 – December 1930, 124.

Loppulause

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitettiin, miten Iso-Britannian diplomaatit ja Iso-Britannian ulkoministeriön edustajat näkivät Ruotsin ja ruotsalaiset sekä miten he suhtautuivat Ruotsin harjoittamaan ulkopolitiikkaan vuosien 1919–1929 välisenä ajanjaksona. Tarkoituksena oli selvittää miten brittidiplomaatit ja -edustajat raportoivat Ruotsista ja ruotsalaisista, millaisen kuvan he antavat Iso-Britannian Ruotsin-suhteesta ja miten Ruotsin ulkopoliittiset ja sisäpolitiiset toimet näyttäytyvät Iso-Britannian intressien kontekstissa. Lähteenä käytin *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print* -asiakirjakokoelmaa, johon on koottu Britannian diplomaattien ja Iso-Britannian ulkoministeriön henkilöstön laatimia raportteja.

Tutkimusaihetta lähestyttiin kahden teeman kautta. Ensimmäisessä pääluvussa tutkin, millä tavoin brittidiplomaatit suhtautuivat ruotsalaisiin ja millaisena diplomaatit heidät näkivät 1920-luvulla. Vaikka kulttuurilliset ja kaupalliset suhteet Britannian ja Ruotsin olivat sitoneet maita toisiinsa vuosisatoja, oli maiden välillä epäluuloa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Brittidiplomaattien viesteistä sai kuvan ruotsalaisista varovaisena kansana, jolla on vahvat käsitykset omista oikeuksistaan ja ihanteistaan. Rodullisesti ylivoimaisen ja fyysisesti voimakkaan ruotsalaisen henkinen kapasiteetti oli kuitenkin brittien mukaan heikko. Hengenravinto korvattiin mieluummin materiaalisilla nautinnoilla. Varovaisuudesta huolimatta ruotsalainen oli kärkeä neuvomaan ja jakamaan naiivia idealismia suuremmilleen. Brittidiplomaatit eivät välillä säästelleet sanojaan ruotsalaisia kuvatessaan. Oli jopa yllättävää, että diplomaatit Arthur Grant Duff ja Tudor Vaughan antoivat diplomaattiraporteissaan niin suurta painoarvoa sellaisiin ominaisuuksiin kuin rotu ja mielikuvitus.

Ruotsalaisen tahto olla samalla puolueeton ja aktiivinen toimija näyttäytyi ristiriitana brittidiplomaateille. Tämä näkyi Ruotsin toiminnassa Kansainliitossa. Aluksi Kansainliiton kriitikot vastustivat Ruotsin aktiivista toimintaa järjestössä vedoten puolueettomuuteen, mutta kun Ruotsi omaehtoisesti vetäytyi Kansainliiton neuvostosta antaessaan paikkansa Saksalle, kritisoitiin nyt, ettei Ruotsi ollut tehnyt tarpeeksi Kansainliiton hyväksi sen ihanteiden tavoittelussa. Ruotsin sosiaalidemokraateissa nähtiin Ruotsin yhteiskunnan

muutosvoima, joka voi muokata ruotsalaista yhteiskuntaa Iso-Britannian intressien mukaisesti. Ruotsin oikeistopiirien saksalaismielisyys taas ei diplomaattien mukaan 1920-luvulla kadonnut Saksan tappiosta huolimatta

Toinen teema, jonka kautta Iso-Britannian suhtautumista Ruotsiin tässä tutkimuksessa tarkasteltiin, oli brittidiplomaattien ja -edustajien kommentointi Ruotsin ulkopoliitikasta. Iso-Britannialla oli omia intressejään Itämeren alueella 1920-luvulla, joten on kiinnostavaa saada selville, miten Ruotsin poliittista johtoa lähellä toimineet näkivät Ruotsin ulkosuhteet, eritoten suhteet uuteen itänaapuriin Suomeen ja itäiseen suurvalttaan Neuvostoliittoon. Brittien intresseissä oli saada aikaan vahva Ruotsi, joka olisi toiminut vasta voimana Itämeren perinteisille suurvalloille Saksalle ja Venäjälle. Skandinaavinen yhteistyö ja hyvät suhteet Suomeen nähtiin Ruotsin kannalta toivottavina, sillä ne olisivat tukeneet brittien intressejä Itämeren alueella. Britannia kuitenkin katsoi skandinaavisen yhteistyön lopulta jopa hankaloittavana tekijänä, joka laittoi kapuloita Britannian reaali-politiikan rattaisiin. Skandinavia ei ollutkaan niin neutraali brittien intressien tukija mitä aluksi toivottiin. Ruotsin ja Suomen suhteiden paranemiseen brittidiplomaatit näkivät kynnyskysymyksenä aluksi Ahvenanmaan-kiistaan, sitten rodulliset ja kielelliset kysymykset. Neuvostoliiton suhteen britit toivoivat ruotsalaisilta malttia, mutta myös jämäkkyyttä 1920-luvun loppua kohden.

Iso-Britannian ja Ruotsin intressit yhtyivät uuden rauhallisen ja turvallisen Euroopan rakentamisessa kansainvälisen yhteistyön ja aseistariisunnan avulla. Ruotsissa nähtiin potentiaalia, jos ei suoranaiseksi liittolaiseksi Iso-Britannialle, niin ainakin kumppaniksi edistämään brittien intressejä Pohjois-Euroopassa. Brittidiplomaattien raporteissa paistoi kuitenkin turhautuneisuus Ruotsia kohtaan ja kiinnostus väheni 1920-luvun loppupuoliskolla. Tähän vaikuttivat brittidiplomaattien mukaan puolueettoman Ruotsin varovaisuus ja ulkopoliittinen kömpelyys. Britit suhtautuivat Ruotsiin 1920-luvulla toiveikkaasti, mutta joutuivat pettymään Ruotsin kykyyn toimia aktiivisena toimijana Pohjois-Euroopassa. Kiinnostus Ruotsia kohtaan väheni 1920-luvun puolenvälin jälkeen ja brittidiplomaatit tyytyivät etupäässä vain raportoimaan Ruotsin tapahtumista, kun niissä saattoi olla jotain Foreign Officea kiinnostavaa.

Brittidiplomaattien kirjoitukset antoivat valaisevan kuvan kansainvälisten suhteiden hoidosta ja diplomaattien ajattelutavoista 1920-luvulla. Diplomaattien ja ulkoministeriön

henkilöstön laatima aineisto Lisätutkimusta voidaan tehdä esimerkiksi tutkimalla ruotsalaisten diplomaattien suhtautumista Britanniaan ja britteihin, ja tekemällä vertailua. Tutkia voi myös sitä, miten ruotsalaiset suhtautuivat brittien vaikutukseen omien ulkosuhteiden luonnissa. Ruotsin ulkopolitiikkaa 1920-luvulla on tutkittu varsin suppeasti, joten tämänkaltainen tutkimus voi antaa lisävaloa ulkoasiainhoitoon ensimmäisen maailmansodan jälkeisellä kaudella.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print (BDFCA), toim. Kenneth Bourne, D. Cameron Watt & Michael Partridge, University Publications of America, 1996.

- Part II, Series F, Europe, Volume 59, Scandinavia and Baltic States, January 1919—December 1922
- Part II, Series F, Europe, Volume 60, Scandinavia and the Baltic States, January 1923—December 1926
- Part II, Series F, Europe, Volume 61, Scandinavia and Baltic States, January 1927—December 1930

II Tutkimuskirjallisuus

Agius, Christine 2006: *The Social Construction of Swedish Neutrality: Challenges to Swedish Identity and Sovereignty*. Manchester University Press, Manchester.

Egerton, George W. 1979: *Great Britain and the Creation of the League of Nations. Strategy, Politics and International Organization, 1914–1919*. Scholar Press, London.

Epstein, Leon D. 1976: British Foreign Policy. *Foreign Policy in World Politics*, s. 32-74. Edited Roy C. Macridis. 5th edition. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Hilson, Mary 2007: Scandinavia. *Twisted Paths: Europe 1914-1945*. Edited by Robert Gerwaith, s. 8-32. Oxford University Press, Oxford.

Ihalainen, Pasi 2017: *The Springs of Democracy*. Studia Fennica Historica 24. Finnish Literature Society, Helsinki.

Jaworski, Pavel 2015: Polish Experiences with Scandinavian Activity in the League of Nations. *Scandinavian Journal of History*, Volume 40, Issue 5, s. 610-631.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03468755.2015.1083884> (luettu 1.3.2020)

Kent, Neil 2008: *A Concise History of Sweden*. Cambridge University Press, Cambridge.

Koblik, Steven 1972: *Sweden, the neutral victor: Sweden and the Western powers 1917-1918: a study of Anglo-American-Swedish relations*. Lund Studies in International History 3, Scandinavian University Books, Stockholm.

Kähönen, Aappo 2015: The Clash of Great Powers and Revolution in the Baltic Sea? Finland in the Soviet Foreign Policy, 1922-1925. *Scandinavian Journal of History*, Volume 40, Issue 5, s. 632-652.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03468755.2015.1085435> (luettu 10.3.2020)

Lewin, Leif 1988: *Ideology and Strategy: A Century of Swedish Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.

Lönnroth, Erik 1959: *Den Svenska Utrikespolitikens Historia V 1919–1939*. P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm.

McKercher, B. J. C. 2003: Austen Chamberlain and the Continental Balance of Power: Strategy, Stability and the League of Nations, 1924-1929. *Power and Stability: British Foreign Policy, 1865-1965*, s. 199-227. Edited by Erik Goldstein & B. J. C. McKercher. Frank Cass, Lontoo.

Mowat, Charles 1968: *Britain Between Wars 1919-1940*. Methuen & Co. Ltd, London.

Nelson, Keith 1993: "Pursued by a Bear": British Estimates of Soviet Military Strength and Anglo-Soviet Relations, 1922-1939. *Canadian Journal of History*, vol. 28 issue 2, s. 189-222.

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=2e0a0101-b851-4fee-9230-5fbf60b2372a%40sessi-onmgr4007&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=30h&AN=9311193887> (Luettu 20.3.2020)

Nevakivi, Jukka & Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri 1993: *Poliittinen historia: johdatus tutkimukseen*. Finn Lectura, Helsinki

Paasivirta, Juhani 1988: Finland and Europe. The early years of independence 1917-1939. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä.

Saarinen, Hannes 2006: Demokratian kriisi ja toinen maailmansota. *Maailmanhistorian pikkujättiläinen*, s. 875–951. Toimittanut Seppo Zetterberg. WSOY, Porvoo.

Salmon, Patrick 2005: Great Britain and the Nordic Countries in the 20th Century. *From War to Cold War. Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*, s. 19–32. Toimittanut Juhana Aunesluoma. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Salmon, Patrick 1997: *Scandinavia and the Great Powers 1890–1940*, Cambridge University Press, Cambridge

Sharp, Alan & Jeffery, Keith 2003: ‘Après la Guerre finit, Soldat anglais partit...’ Anglo-French Relations 1918-1925. *Power and Stability: British Foreign Policy, 1865-1965*, s. 117-135. Edited by Erik Goldstein & B. J. C. McKercher. Frank Cass, Lontoo.

Sundbäck, Esa 2001: *Finland in British Baltic Policy – British political and economical interests regarding Finland in the Aftermath of the First World War, 1918–1925*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, sarja B, nide 315. Gummerus Oy, Saarijärvi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki.

Turtola, Martti 1984: *Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940*. WSOY, Porvoo.

Åselius, Gunnar 2002: Vihamielinen Suomi, “vihamielisesti puolueeton” Ruotsi. *Itsekyyttä vai valtiomiestaitoa. Ruotsin idänpolitiikka ja Suomi vuodesta 1812 vuoteen 2002*, s. 215–232. Toimittanut Tapani Suominen. Tammi, Jyväskylä.